

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Gustav Skogö

Att döda ett företag

—

allmän domstols tvångslikvidation av
aktiebolag

Examensarbete
30 ECTS

Torsten Sandström

Associationsrätt

VT 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	4
1.3 Metod och material	4
1.4 Avgränsningar	5
1.5 Disposition	6
2 ALLMÄNT RÖRANDE LIKVIDATION	7
2.1 Definition av begreppet likvidation	7
2.2 Frivillig likvidation	8
2.3 Tvångslikvidation	9
2.3.1 Tvångslikvidation beslutad av Bolagsverket	10
2.3.2 Tvångslikvidation beslutad av allmän domstol	11
2.3.2.1 Handläggningen	11
2.3.2.2 Behörig sökande	11
2.3.3 Varför uppdelning i allmän domstol och Bolagsverket?	11
2.4 Likvidationen upphör	12
2.5 Likvidatorn	12
3 DE OLIKA GRUNDERNA FÖR TVÅNGSLIKVIDATION	14
3.1 Allmänt om de olika grunderna för tvångslikvidation	14
3.2 Tvångslikvidation på grund av bestämmelse i bolagsordningen	14
3.2.1 Närmare om bestämmelsen	14
3.2.2 Ändring av likvidationsförpliktande bolagsordningsbestämmelse	15
3.3 Tvångslikvidation på grund av kapitalbrist	16
3.3.1 Vägen fram till en tvångslikvidation	16
3.3.1.1 Upprättande av kontrollbalansräkning	17
3.3.1.2 Vad är en kontrollbalansräkning?	17
3.3.1.2.1 Fortlevnadsprincipen	18
3.3.1.2.2 Kontinuitetsprincipen	19
3.3.1.2.3 Försiktighetsprincipen	19
3.3.1.3 Den första kontrollstämman	20
3.3.1.3.1 Något om tidsfristerna	20

3.3.1.4	Den andra kontrollstämman	21
3.3.2	Tvångslikvidationen	21
3.3.2.1	Närmare om regleringen	22
3.3.2.2	Likvidationsgrundens upphörande	22
3.3.3	Personligt betalningsansvar	22
3.4	Tvångslikvidation på grund av majoritetsmissbruk	24
3.4.1	Om bestämmelsen	24
3.4.2	Rekvisit för att kvalificerat majoritetsmissbruk skall anses föreligga	25
3.4.3	Alternativ till likvidation	27
3.4.3.1	Lösenbeloppet	27
3.4.4	När börjar likvidationsbeslutet enligt 25 kap 21 § att gälla?	28
3.5	Tvångslikvidationer i samband med konkurs	28
3.5.1	Tvångslikvidation efter underskottskonkurs	29
3.5.1.1	Om bestämmelsen	29
3.5.1.2	Likvidationen	30
3.5.2	Tvångslikvidation efter överskottskonkurs	31
3.5.2.1	Om bestämmelsen	31
4	MER OM BAKGRUNDEN TILL TVÅNGSLIKVIDATIONSGRUNDERNA	32
4.1	Ett kort historiskt perspektiv	32
4.1.1	1994 års översyn av likvidationsreglerna	32
4.1.2	2002 års översyn av likvidationsreglerna	32
4.2	Rättspolitiska överväganden bakom tvångslikvidationsgrunderna	33
4.2.1	Bestämmelse i bolagsordningen	33
4.2.2	Kapitalbrist	34
4.2.3	Majoritetsmissbruk	35
4.2.4	Under- respektive överskottskonkurs	36
4.3	Hur vanliga är tvångslikvidationer och vilka bolag drabbas?	36
5	ANALYS OCH SLUTSATSER	38
5.1	Tvångslikvidationsgrundernas inbördes förhållande	38
5.2	Synpunkter på nuvarande lagstiftning	40
5.2.1	Bestämmelse i bolagsordningen	40
5.2.2	Kapitalbrist	41
5.2.3	Majoritetsmissbruk	42
5.2.4	Under- och överskottskonkurser	43
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	44
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	47

Summary

Each year, about 6 000 Swedish companies goes into liquidation. Of these liquidations, less than half are decided by the general meeting on a voluntary basis. Consequently, a majority of the liquidations are compulsory and decided by other entities than the general meeting. The deciding entity is generally the Swedish Companies Registration Office. There are, however, every year some fifteen compulsory liquidations which are decided by general courts. This essay focuses on this last category.

The 25th chapter of the Swedish Companies Act states five different types of compulsory liquidations which shall be decided by a court. Throughout the essay I will present and examine these regulations in detail as well as put them in their legal context. Finally, I will evaluate them and give suggestions on how to improve them.

The regulations regarding compulsory liquidations have during the past two decades undergone considerable modifications; partly through the law-revision on liquidation in 2002 and the introduction of the new Companies Act in 2006, and partly through the fact that most of the decision-making regarding the issue has been moved from the courts to the Swedish Companies Registration

According to present-day regulations, a court is able to force a company into liquidation on the following grounds: 1) a provision in the company's articles of association, 2) capital deficiency, 3) fraud by the shareholder majority, 4) certain cases of insolvent liquidations, and 5) an insolvent liquidation with a surplus. These regulations are of different nature and have different purposes. The first provision gives the the founders of the company and the company's general meeting the opportunity to pre-determine that the company under certain circumstances shall be liquidated. The second provision forces the board of directors to act when the capital coverage of the company's share capital falls below a certain level. The third provision gives the court the shareholder minority a chance to liquidate the company if the shareholder majority is flagrantly abusing its influence in the company. The last two provisions give at hand that a company, which has undergone insolvent liquidation, under certain circumstances shall be liquidated in order to recover its legal capacity.

The entities, which the regulations serves to protect, varies between the shareholders, the shareholder minority, the company's creditors, the company's partners and associates and, finally, the public's trust in the regulations on limited associations.

Of the various regulations on compulsory liquidations, the ones regarding capital deficiency, insolvent liquidation and insolvent liquidation with a surplus are the only ones applied in practice.

Sammanfattning

Varje år går ca 6 000 svenska bolag i likvidation. Av dessa är likvidationer är knappt hälften beslutade av bolagsstämman och således frivilliga. Drygt hälften sker alltså genom tvång, vilket vanligtvis utövas av Bolagsverket. Omkring 15 likvidationer per år beslutas dock av allmän domstol utifrån fem likvidationsgrunder som finns angivna i ABL 25 kap. I denna uppsats presenterar jag dessa bestämmelser närmare och sätter in dem dels i deras respektive juridiska kontext, dels i deras gemensamma sammanhang. Avslutningsvis utvärderar jag tvångslikvidationsbestämmelserna och presenterar förslag till hur de bör förändras.

Tvångslikvidationsinstitutet har de senaste två decennierna genomgått betydande förändringar. Dessa förändringar har bland annat bestått i att de materiella bestämmelserna ändrats i och med den lagrevision som gjordes 2002 och genom den nya ABL som trädde i kraft den 1 januari 2006. Dessutom har beslutsfattandet flyttats mellan domstol och andra myndigheter.

För närvarande kan domstol sätta domstol försätta ett bolag i likvidation på följande grunder: 1) bestämmelse i bolagsordningen, 2) kapitalbrist, 3) majoritetsmissbruk, 4) vissa fall av underskottskonkurs, samt 5) överskottskonkurs. Dessa likvidationsgrunder har olika syfte och utformning. Den första bestämmelsen ger bolagsstiftare och bolagsstämman möjlighet att i förväg bestämma att bolaget under vissa omständigheter skall tvingas i likvidation. Den andra bestämmelsen tvingar bolagsstyrelsen att agera då täckningen av bolagets aktiekapital sjunkit under viss nivå. Avhjälps inte kapitalbristen kan bolaget tvingas i likvidation. Den tredje bestämmelsen ger för handen att domstol kan tvinga bolag i likvidation om aktieägarmajoriteten på ett ovanligt flagrant sätt missbrukar sitt inflytande. De två sista bestämmelser innebär att ett bolag som är i konkurs under vissa omständigheter skall tvingas i likvidation för att därigenom återfå rättskapacitet och partsabilitet. Bestämmelsernas skyddsobjekt varierar mellan, främst, aktieägarkollektivet eller -minoriteten, bolagets borgenärer, bolagets medkontra-henter samt tilltron till aktiebolagsväsendet.

Av de olika tvångslikvidationsgrunderna är det främst kapitalbrist och under- respektive överskottskonkurs som tillämpas i praktiken.

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (2005:551)
ABF	Aktiebolagsförordning (2005:559)
Art.	Artikel
BFN	Bokföringsnämnden
FAR	Föreningen auktoriserade revisorer
FL	Förvaltningslag (1986:223)
HD	Högsta domstolen
Kap.	Kapitel
KL	Konkurslag (1987:672)
LKOB	Lag (1981:131) om kallelse på okända borgenärer
NJA	Nytt juridisk arkiv avdelning 1
UB	Utsökningsbalk (1981:774)
PoIT	Post- och Inrikes Tidningar
Prop.	Regeringens proposition
PRV	Patent- och registreringsverket
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
VD	Verkställande direktör
ÅRL	Årsredovisningslag (1995:1554)
ÄL	Lag (1996:242) om domstolsärenden
1910 års ABL	Lag (1910:88) om aktiebolag
1944 års ABL	Lag (1944:705) om aktiebolag
1975 års ABL	Aktiebolagslag (1975:1385)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Med begreppet juridisk person avses att vissa sorters associationer i likhet med fysiska personer kan ikläda sig rättigheter och skyldigheter – de är rättssubjekt. Den juridiska personen som ett aktiebolag utgör kan avsluta sitt liv på olika sätt. Den kan fusioneras, betraktas som upplöst genom att dess konkurs avslutats eller självmant somna in genom att bolagsstämman beslutar att den skall gå i likvidation. En markant skillnad mellan den juridiska och den fysiska personen är dock att staten förbehåller sig rätten att tvångslikvidera den förra under vissa omständigheter. Vad gäller aktiebolag kan detta i odramatiska fall ske genom Bolagsverkets försorg – ofta beroende på att bolaget inte skött essentiell formalia. I denna uppsats tänker jag emellertid okulärbesiktiga den mer dramatiska formen av tvångslikvidation – den som beslutas av domstol.

Tvångslikvidationen har ett dramatiskt namn och är ofta en dramatisk händelse. För att frågan över huvud taget skall hamna på bordet krävs att det inom bolaget, eller i alla fall hos personer som har intresse i det, finns skilda viljor som sliter åt olika håll. Detta gör naturligtvis tvångslikvidationen till ett fascinerande objekt att studera. Till yttermera visso är tvångslikvidationen en udda fågel inom aktiebolagsrätten. Vanligtvis avslutar ju domstolar endast ett aktiebolags liv om det inte längre är ekonomiskt livsdugligt och således bör försättas i konkurs, men vid en likvidation finns istället per definition pengar kvar i bolaget.

1.2 Syfte och frågeställning

Det övergripande syftet med denna uppsats är att närmare granska och analysera allmän domstols tvångslikvidation av aktiebolag, för att sedan dels presentera fenomenet i sin nuvarande skepnad, dels sätta in det i en kontext, dels ock utröna hur pass väl det fungerar och, om sådana står att finna, peka på svagheter och föreslå ändringar.

1.3 Metod och material

Ett problem som drabbar varje uppsatsförfattande juris studerande är hur metoden med vilken han eller hon närmar sig problemet skall etiketteras. Anledningen till detta är naturligtvis att de olika begreppen är flytande och att det under programmets tidigare terminer gärna svepande talas om ”klassisk juridisk metod”, ”rättsdogmatisk metod”, ”juridisk metodlära” och så

vidare. Mitt intryck efter mer än fyra år på Juridicum är att de olika begreppen ofta syftar på samma metod. Denna metod, som Sandgren kallar juridisk metod, ämnar jag tillämpa även i denna uppsats.¹

Sandgren definierar juridisk metod som en vidare variant av rättskälleläran.² Förutom att ta hänsyn till lagar, lagförarbeten, praxis, doktrin samt rättskälletolkning tillåter metoden subsumtion och liknande företeelser. Denna något friare dräkt ger enligt mig bättre möjligheter att på ett rättvisande sätt fånga aktiebolagsrättens något pragmatiska natur. Friheten till trots kommer jag att som huvudsakliga källor använda praxis, förarbeten och verk av vedertagna namn inom rättsvetenskapen och endast använda andra källor som krydda.

1.4 Avgränsningar

Vid skrivandet av varje uppsats gäller det att vara sitt ämne trogen och inte i onödan ge sig ut på irrvägar och stickspår. Redan i denna sanning finns en generell begränsning i och med att jag tänker fokusera på min frågeställning och undvika det som inte tillför någon vid besvarandet av den. Jag har emellertid även gjort andra, större och mer principiella avgränsningar.

För det första. I och med att ämnet för uppsatsen är likvidationer beslutade av allmän domstol tänker jag inte annat än svepande presentera den frivilliga likvidation respektive likvidationer beslutade av Bolagsverket. Tvångslikvidationer beslutade av Bolagsverkets är dock bland annat av rättssäkerhetsskäl överklagbara till allmän domstol. Går domstolen på Bolagsverkets linje blir alltså tvångslikvidationen rent tekniskt sett beslutad av allmän domstol. Jag tycker emellertid inte att denna formalitet drar om den skiljelinje som finns mellan de två olika sorternas tvångslikvidationer varför jag inte tänker behandla detta fenomen närmare.

För det andra. Jag kommer inte att behandla tvångslikvidationer på grund av bestämmelser i 32 kap. 31 §. Dessa bestämmelser rör endast aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning och har därmed liten reell betydelse i aktiebolagssverige av idag.

För det tredje. Jag kommer inte närmare att behandla den EG-rättsliga aspekten av tvångslikvidationer, vilket i princip innebär att jag endast schematiskt kommer att behandla det andra bolagsdirektivet. Anledningen till detta är dels att det i princip endast berör tvångslikvidation på grund av kapitalbrist och därtill, utifrån den frågeställning jag anlagt, inte heller har någon direkt bäring, dels att den svenska lagstiftningen sedan lång tid är mer långtgående än de minimikrav EG-rätten ställer.³

¹ Sandgren, 2006, s. 36 ff.

² Ibid.

³ Se till exempel SOU 1999:36 s. 61 och prop. 2005/06:37 s. 37.

För det fjärde. Jag koncentrerar mig författningsmässigt på ABL. Denna avgränsning faller naturligtvis inom min generella avgränsning, men tål ändå att poängteras. I praktiken innebär det att viss mer perifer lagstiftning, såsom ÅRL, RB, ÄL, KL och UB, kommer att behandlas en smula styvmoderligt.

1.5 Disposition

Jag har delat in denna uppsats i fem olika kapitel. Det första är den inledning ni nu läser. Det andra behandlar likvidationer i allmänhet och presenterar skillnaden mellan den frivilliga och den med tvång genomförda likvidationen – dels den som beslutas av Bolagsverket, dels den som beslutas av allmän domstol. Det tredje kapitlet presenterar närmare de olika grunder som finns för allmän domstol att besluta om likvidation. Jag har i detta kapitel valt att behandla de första tre likvidationsgrunderna i varsitt underkapitel och de sista två i ett gemensamt, detta beroende på natur och innehåll. I det fjärde kapitlet vidgar jag horisonten en smula och ser på tvångslikvidationens plats i rättsordningen och andra mer sekundära aspekter av den. I det femte kapitlet, slutligen, presenterar jag min analys och mina slutsatser.

2 Allmänt rörande likvidation

2.1 Definition av begreppet likvidation

Det svenska ordet likvidation förekommer i skriven form så tidigt som 1624.⁴ Vid denna tidpunkt användes begreppet snarast i betydelsen ”göra något klart och tydligt”. Senare under 1600- och 1700-talet började ordets innebörd förändras till att betyda betala, gälda och dylikt.⁵ Först 1872, det vill säga runt den tid då aktiebolagslagstiftningen börjar utvecklas, får ordet den betydelse det ges i denna uppsats.⁶ I SAOB finns från 1894 följande förklaring av ordet:

*”med avseende på bolag (...): avveckla på så sätt att bolagets respektive föreningens tillhörigheter förvandlas i pänningar, skulderna betalas o. överskottet delas”.*⁷

Denna 1800-talsdefinition står sig än idag. På följande sätt definieras likvidation i prop. 2000/01:150:

*”Upplösning av ett aktiebolag kan ske genom bland annat likvidation. Vid likvidationen realiseras vanligen bolagets tillgångar. Skulderna betalas och de överskjutande medlen fördelas bland aktieägarna”.*⁸

Utöver ovanstående betydelse av ordet innebär även en likvidation att aktiebolaget upphör att existera som rättssubjekt. De andra sätt på vilket detta kan ske är genom fusion enligt 23 kap samt att genom att bolaget betraktas som upplöst genom att dess konkurs avslutats i enlighet med 25 kap. 48-51 §§. Enligt 1975 års ABL kunde dessutom aktiebolag som, för att använda Lindskogs terminologi, ”självdött” avregistreras av PRV.⁹ Detta skulle enligt 1975 års ABL års 13 kap. 18 § ske om inte bolaget gett ifrån sig några livstecken på tio år. PRV skulle dock innan det fattade sitt avregistreringsbeslut undersöka om bolaget upphört med sin verksamhet. Detta skedde vanligtvis genom kontakt med styrelse, aktieägare eller dylikt, inte genom kontakt med bolagets borgenärer.¹⁰ Om behov uppstod fanns dessutom möjlighet att försätta bolaget i tvångslikvidation på samma sätt som enligt de nuvarande bestämmelserna i 25 kap. 50-51 §§, vilka behandlas nedan.

⁴ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/140/35808.html>

⁵ Ibid.

⁶ http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O229182

⁷ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/show.phtml?filenr=1/140/35808.html>

⁸ Prop. 2000/01:150 s. 31.

⁹ Lindskog, 1995 s. 193.

¹⁰ Lehrberg, 1990, s. 42.

Man kan skilja mellan tre sorters likvidationer: frivilliga likvidationer, tvångslikvidationer beslutade av Bolagsverket samt tvångslikvidationer beslutade av allmän domstol. Gemensamt för dem alla är att de förväntas resultera i ett ekonomiskt överskott. Finns inte denna förväntning är det nämligen konkurs som är den naturliga vägen. Nedan presenterar jag närmare de olika likvidationsförfarandena.

2.2 Frivillig likvidation

År 2005 genomfördes i Sverige ca 8 000 likvidationer. Lejonparten av dessa, ca 5 000, var frivilliga.¹¹ Detta innebär att frivilliga likvidationer detta år var det näst vanligaste sättet att avveckla aktiebolag.¹² Efter nya ABL:s inträde har emellertid tvångslikvidationer beslutade av bolagsverket blivit den vanligaste likvidationsformen.¹³ Jag kommer här endast schematiskt att redogöra för reglerna, för att därigenom försöka ge en bild av likvidationsgången.

Lagregleringen rörande frivilliga likvidationer finns huvudsakligen i 25 kap. 1-9 §§. Likvidationsförfarandet inleds enligt huvudregeln i 25 kap. 1 § med att bolagsstämman fattar beslut om att bolaget skall träda i likvidation. Enligt den dispositiva lagregleringen i 25 kap. 2 § räcker det med en enkel majoritet för att beslutet skall vara giltigt. Vad ett förslag till beslut om likvidation skall innehålla framgår, om beslutet skall behandlas av årsstämman, av 25 kap. 3 § 2 st. Samma innehållskrav, finns enligt 25 kap. 7 §, på bolagsstämmans likvidationsbeslut. I korthet skall följande finnas med:

1. skälen för att bolaget skall gå i likvidation samt vilka alternativ till likvidation som står till buds,
2. från vilken dag beslutet skall gälla,
3. beräknad tidpunkt för skifte,
4. skifteslikvidens, det vill säga behållningen efter att likvidationen slutförts, beräknade storlek, samt
5. i förekommande fall förslag till likvidator.

Punkt 1-4 är alltså obligatoriska, medan punkt 5 är frivillig. Skall beslutet fattas på annan bolagsstämma än årsstämman skall dessutom följande fogas till förslaget.

1. Den senaste årsredovisningen med fastställda balans- och resultaträkningar,
2. revisionsberättelsen för det år årsredovisningen avser,

¹¹ Sandström, 2007, s. 366.

¹² Vanligast är enligt Sandström (Sandström, 2007, s. 366.) att bolaget går i konkurs, vilket 2004 drabbade 7 000 aktiebolag.

¹³ Bolagsverkets webbplats: <http://bolagsverket.se/foretag/ab/avveckla/>. Inga siffror presenteras.

3. en redogörelse för väsentliga händelser som har inträffat efter det att årsredovisningen lämnades, samt
4. ett yttrande över den redogörelse som avses i 3, undertecknat av bolagets revisor.

I kallelse till stämman skall dessutom det huvudsakliga innehållet i likvidationsförslaget framgå. I och med att beslut om likvidation fattats i laga ordning påbörjas likvidationen – företaget *går i likvidation*. I 25 kap. 7-9 §§ finns vidare vissa ytterligare bestämmelser om registrering, tillhandahållande och tidpunkter.

Så fort en likvidator utsetts skall denne, ansöka om kallelse av okända borgenärer i enlighet med 25 kap. 34 § och LKOB. Ansökan skall tillsändas Bolagsverket och även innehålla företagets kända borgenärer.¹⁴ Bolagsverket skall skyndsamt publicera kallelsen i PoIT samt kontakta de kända borgenärerna.¹⁵ Likvidatorn övertar styrelsens och VD:s funktion i och med att han eller hon tillträder sin tjänst, men revisorn fortsätter sitt arbete och bolagsstämman skall hållas som vanligt.¹⁶ Den senare får dock inte utse ny styrelse eller besluta om vinstutdelning, utan har som främsta uppgift att ta emot likvidatorns upplysningar och redovisningar.¹⁷

Sedan Tidsfristen i kallelsen på okända borgenärer gått ut skall likvidatorn tillse att företagets verksamhet avvecklas och att dess skulder betalas. När så skett skall likvidatorn skifta bolagets kvarvarande egendom och, enligt 25 kap. 40 §, så snabbt som möjligt presentera en slutredovisning för bolagsstämman, vilken torde bli bolagets sista. Slutredovisningen sker i form av en förvaltningsberättelse för hela likvidationstiden. Till denna skall en revisionsberättelse upprättad av företagets revisor fogas. När likvidatorn lagt fram slutredovisningen är bolaget upplöst.¹⁸

2.3 Tvångslikvidation

Även bestämmelserna om tvångslikvidation finner man, naturligt nog, i 25 kap. I 25 kap. 10 §, vars rubrik är ”Allmänt om tvångslikvidation”, hänvisas dels till 25 kap. 11 §, dels till 25 kap. 12, 17, 21, 50 och 51 §§. Den förstnämnda paragrafen behandlar de fall där Bolagsverket skall besluta om tvångslikvidation. De senarenämnda paragraferna behandlar de fall där allmän domstol skall fatta motsvarande beslut. Då tvångslikvidationer formmässigt i mycket påminner om frivilliga likvidationer kommer jag nedan endast att behandla de skillnader som finns.

¹⁴ LKOB 4-5 §§.

¹⁵ LKOB 5 § 2 st.

¹⁶ 25 kap. 31 §.

¹⁷ Bolagsverkets webbplats: <http://www.bolagsverket.se/informationsmaterial/ab/829i.html>

¹⁸ 25 kap. 41 §.

2.3.1 Tvångslikvidation beslutad av Bolagsverket

Bolagsverket skall enligt 25 kap. 11 § besluta om tvångslikvidation i fyra olika situationer, nämligen

1. om Bolaget inte inkommit med anmälan om styrelse, VD, särskild delgivningsmottagare eller revisor,
2. om bolaget inte inkommit med årsredovisning eller revisionsberättelse i enlighet med ÅRL inom elva månader från räkenskapsårets utgång,
3. om bolaget efter att ha ändrat aktiekapitalsvaluta från kronor till euro har ett registrerat aktiekapital som är lägre än minimikraven i 1 kap. 5 och 14 §§ och inte inom sex månader från det att beslutet fick verkan rättat detta, eller
4. om bolaget enligt 19 kap. 6 eller 16 §§, alltså reglerna om tvångsavyttring av aktier, är skyldigt att minska aktiekapitalet till ett belopp som understiger minimikapitalet enligt 1 kap. 5 och 16 §§ (100 000 respektive 500 000 kronor).

Enligt 25 kap. 11 § 2 st. skall dock bolagsverket inte besluta om tvångslikvidation om felet rättats under handläggningens gång. I och med att Bolagsverket har långtgående skyldighet att kommunicera med bolaget torde det finnas goda möjligheter att undvika dessa tvångslikvidationer om aktieägarna så önskar. Det räcker med att likvidationsgrunden upphört de facto, bolaget behöver inte styrka detta.¹⁹ Bolagsverkets beslut om tvångslikvidation är enligt 25 kap. 11 § 4 st. omedelbart gällande.

Bolagsverket skall enligt 25 kap. 11 § 3 st. besluta om tvångslikvidation ex officio eller efter ansökan från en behörig sökande. Av samma stycke framgår att behöriga sökande är styrelsen, styrelseledamot, VD, aktieägare, borgenär samt annan vars rätt är beroende av att det finns någon som kan företräda bolaget. Den sistnämnda gruppen får dock endast grunda en ansökan på punkt 1 ovan. Då kretsen som har rätt att ansöka är så vid behöver Bolagsverket sällan pröva huruvida sökanden är behörig eller ej.²⁰

Bolagsverkets handläggning av tvångslikvidationer regleras främst av FL.²¹ Verkets beslut får, enligt 31 kap. 3 §, överklagas till tingsrätten i den ort där bolagets styrelse har sitt säte. Tingsrätten skall vid handläggningen av målet enligt 31 kap. 3 § 3 st. tillämpa ÄL – inte RB.

¹⁹ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 14 f. Rörande när ett ärende skall anses som avslutat hos bolaget, se NJA 2005 s. 167.

²⁰ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 142.

²¹ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 137.

2.3.2 Tvångslikvidation beslutad av allmän domstol

Tvångslikvidationer beslutade av allmän domstol kommer i detalj att behandlas i de kommande kapitlen. Av denna anledning tänker jag under denna rubrik endast presentera vissa bestämmelser som gäller oberoende av tvångslikvidationsgrund.

2.3.2.1 Handläggningen

Allmän domstols handläggning av likvidationsärenden sker som huvudregel inte efter RB utan efter ÄL:s bestämmelser. Detta innebär att rätten som regel består av en lagfaren domare och att ärendet i normala fall avgörs på handlingarna.²² Finns det särskilda skäl med tanke på ärendets beskaffenhet kan dock tre lagfarna domare förordnas att döma i ärendet, vilket även är fallet vid ett eventuellt överklagande till hovrätt. Huvudregeln är dock inte utan undantag, vilket jag återkommer till nedan.

2.3.2.2 Behörig sökande

En domstol tar naturligtvis inte på eget initiativ upp frågan om tvångslikvidation, utan det krävs att någon väcker talan. Denna någon kan inte vara vem som helst, utan det krävs att den är behörig att väcka frågan. I och med att behörigheten skiljer sig åt mellan olika likvidationsgrunder ämnar jag nedan behandla frågan under respektive likvidationsgrund.

2.3.3 Varför uppdelning i allmän domstol och Bolagsverket?

Anledningen till att tvångslikvidationsfallen delats upp mellan Bolagsverket och allmän domstol är dels ekonomiska, dels motiverade av rättsäkerhets- och hänsynstaganden. Bolagsverket handlägger de fall som i regel inte är tvistiga. Skulle tvist uppstå finns, som ovan nämnts, möjlighet att överklaga Bolagsverkets beslut. Allmän domstol handlägger följaktligen på sin sida de fall som regelmässigt är tvistiga och komplicerade. Bolagsverkets handläggning är naturligtvis såväl snabbare som billigare.

²² ÄL 3 och 13 §§.

2.4 Likvidationen upphör

Som huvudregel kan en likvidation – såväl en frivillig som en genomförd med tvång – avbrytas och bolaget fortleva om bolagsstämman fattar ett beslut med denna innebörd. Detta framgår av 25 kap. 45 §, vilken emellertid också ställer upp tre absoluta hinder mot likvidations upphörande.

1. Det får inte finnas grund för tvångslikvidation enligt 25 kap. 11 eller 12 §§, det vill säga grund för Bolagsverket att genomföra tvångslikvidation respektive bestämmelse i bolagsordningen som stadgar att bolaget skall gå i likvidation.
2. Bolagets egna kapital får inte understiga det registrerade aktiekapitalet.
3. Likvidationen får inte ha nått så långt att utskiftning ägt rum.

Rörande majoritetsgränser vid beslut om att avbryta en likvidation räcker det troligen med att en enkel majoritet biträder förslaget vid bolagsstämman, oberoende av om bolagsordningen ställer upp särskilda majoritetskrav för att besluta om att bolaget skall gå i likvidation.²³ Anledningen till att denna regel finns är att krav på kvalificerad majoritet regelmässigt torde ha till syfte att säkerställa bolagets fortlevnad genom att göra det svårare att försätta det i likvidation.²⁴ Det skulle strida mot detta syfte att använda en sådan majoritetsbestämmelse i motsatt syfte, det vill säga genom att göra det svårare att avbryta likvidationen.²⁵ Detta betyder inte att eventuella särskilda majoritetsgränser rörande avbrytande av likvidation som finns i bolagsordningen skall åsidosättas. Lindskog ställer sig dock tveksam till att sådana bestämmelser står att finna i svenska bolag.²⁶

2.5 Likvidatorn

Avslutningsvis skall jag mer i detalj presentera likvidationens egentliga huvudperson, likvidatorn. Likvidator skall enligt 25 kap. 28 § 2 st. utses av bolagsverket för det första då verket beslutar om likvidation, för det andra då det registrerat ett bolags beslut om likvidation samt, för det tredje, då ett bolag i likvidation i annat fall saknar en anmäld behörig likvidator. Enligt 25 kap. 28 § 1 st. skall allmän domstol utse likvidator då det är den som beslutar om likvidation. I lagtexten står det genomgående ”en eller flera likvidatorer”, men som huvudregel utses endast en likvidator, då detta håller nere kostnader och underlättar beslutseffektivitet.²⁷ Det kan dock bli aktuellt med flera likvidatorer om bolaget har ”en så exceptionellt omfattande och

²³ Lindskog, 1995, s. 361.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

²⁶ Prop. 1975:103, s. 515.

²⁷ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 249.

sammansatt verksamhet att likvidationen annars löper risk att dra ut på tiden”.²⁸ En annan tänkbar anledning till att ha fler än en likvidator är att viss fråga förhindras av en likvidators jäv.²⁹

Som nämnts ovan har bolagsstämman vid frivilliga likvidationer rätt att föreslå en likvidator om den så finner lämpligt. Bolagsverket har dock ingen skyldighet att följa detta förslag. En likvidator skall enligt 25 kap. 28 § 4 st. vara lämplig för uppdraget. Vad detta innebär får avgöras från fall till fall utifrån vilken kompetens och erfarenhet som krävs för att genomföra likvidationen.³⁰ En affärsjuridisk kompetens är önskvärd, men ingen förutsättning.³¹ Inte heller ställs krav på att likvidatorn skall vara advokat.³² I särskilda fall kan även en aktieägare eller någon som tidigare suttit i bolagets ledning utses till likvidator. Ett sådant särskilt fall kan till exempel vara att likvidationen är en del av en fusion.³³

Likvidatorn träder enligt 25 kap. 30 § i styrelsens och VD:s ställe och har i uppdrag att genomföra likvidationen. Likvidatorn är också bolagets ställföreträdare under likvidationen varför han eller hon även ersätter annan särskild firmatecknare.³⁴ I samband med att likvidatorn tillträder sitt uppdrag upphör också alla tidigare fullmakter att gälla.³⁵ Likvidatorns befogenhet är densamma som styrelsens och VD:ns var innan bolaget gick i likvidation. Detta innebär att han eller hon främst har att följa bestämmelserna i 8 kap. och dess bestämmelser. En generell begränsning är dock att likvidatorns roll är att genomföra likvidationen. Han eller hon skall därför vidta de åtgärder och beslut som får till följd att bolaget avvecklas på ett skyndsamt och för aktieägarna gynnsamt vis.³⁶

²⁸ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 249.

²⁹ Ibid.

³⁰ Prop. 2000/01:150, s. 107 f.

³¹ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 249.

³² Prop. 2000/01:150, s. 107 f.

³³ Prop. 1982/83:139 s. 14.

³⁴ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 252.

³⁵ Lindskog, 1995, s. 296.

³⁶ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 252.

3 De olika grunderna för tvångslikvidation

3.1 Allmänt om de olika grunderna för tvångslikvidation

Som ovan nämnts hänvisas det i 25 kap. 10 § till fem olika paragrafer, vilka behandlar allmän domstols tvångslikvidation av aktiebolag. Dessa är 25 kap. 12, 17, 21, 50 och 51 §§. Paragraferna behandlar i tur och ordning tvångslikvidation på grund av bestämmelse i bolagsordning, majoritetsmissbruk, kapitalbrist, genomförd konkurs samt överskottskonkurs. I detta kapitel kommer jag i detalj att presentera dessa olika likvidationsgrunder.

3.2 Tvångslikvidation på grund av bestämmelse i bolagsordningen

Regleringen om tvångslikvidation på grund av bestämmelse i bolagsordningen återfinns i 25 kap. 12 §, där följande stadgas:

Allmän domstol skall besluta att bolaget skall gå i likvidation, om bolaget enligt bolagsordningen är skyldigt att gå i likvidation.

En fråga om likvidation enligt första stycket tas upp av tingsrätten på anmälan av Bolagsverket eller på ansökan av styrelsen, en styrelseledamot, den verkställande direktören eller en aktieägare.

Beslutet om likvidation gäller omedelbart.

3.2.1 Närmare om bestämmelsen

När ett aktiebolag grundas är det med presumptionen att dess existens saknar borte gräns.³⁷ Detta faktum understryks av att några svenska aktiebolag funnits i över ett sekel.³⁸ Likt varje presumtion går den emellertid att motbevisa, eller mer exakt: det går i bolagsordningen att föra in bestämmelser

³⁷ <http://www.zeteo.nj.se>. Sökväg: Lagkommentarer och Litteratur \ Aktiebolagslagen m.m. \ Aktiebolagslagen (2005:551) \ 25 kap. Likvidation och upplösning.

³⁸ Sandström, 2007, s. 365.

om att företaget vid viss tidpunkt eller om visst annat villkor är uppfyllt skall vara skyldigt att gå i likvidation.³⁹ I doktrin och praxis behandlas inte närmare vilken typ av tidsgränser eller villkor som kan anses godkända, men utgångspunkten måste, som alltid vid frågor om bolagsordningsbestämmelsers giltighet, vara att de är godkända och skall tillämpas så till vida de inte strider mot lag eller annan bestämmelse i bolagsordningen.⁴⁰ Några exempel som emellertid förekommer i förarbeten och doktrin är att preferensaktier inte under visst antal år erhållit utdelning vilka de enligt bolagsordningen har rätt till eller att förutsättningarna för bolagets verksamhet förändras radikalt.⁴¹ Ett annat typexempel är att gränsen för när tvångslikvidation på grund av kapitalbrist aktualiseras, den så kallade kritiska gränsen, är mindre generöst satt än enligt 25 kap. 13-20 §§. Detta återkommer jag till nedan i kapitlet som behandlar tvångslikvidation på grund av kapitalbrist.⁴² Vad avser förhållandet att bolaget vid viss tid skall gå i likvidation borde detta vanligtvis helt enkelt innebära att ett visst likvidationsdatum förts in i bolagsordningen.⁴³

3.2.2 Ändring av likvidationsförpliktande bolagsordningsbestämmelse

En situation som inte torde vara helt ovanlig är att en bestämmelse i bolagsordningen om att företaget är skyldigt att gå i likvidation ter sig mer lämplig den dag den skrivs än den dag då likvidationsplikten väl inträder. De frågor som då vanligen uppkommer är dels vilka möjligheter aktieägarna har att ändra bestämmelsen, dels vilken verkan ett sådant beslut har på den uppkomna likvidationsplikten. Som nämnts ovan kan en likvidation som regel avbrytas om bolagsstämman så beslutar och avbrytandet inte hindras av något av de tre absoluta hindren som pekas ut i 25 kap. 45 §. Som också nämnts ovan är en bolagsordningsbestämmelse enligt 25 kap. 12 § ett av dessa absoluta hinder. Vad kan då göras åt detta?

Allmänt kan sägas att en bestämmelse i bolagsordningen kan ändras eller helt avskaffas enligt de majoritetskrav som finns i 7 kap. 42-45 §§. Genom ett sådant beslut bortfaller i allmänhet den uppkomna likvidationsplikten.⁴⁴ Detta leder dock till att en ytterligare fråga måste ställas, nämligen exakt *när* den uppkomna likvidationsplikten bortfaller? Är det när beslutet fattas eller när ändringen registrerats i aktiebolagsregistret? Svaret på denna fråga, eller dessa frågor, är att huvudregeln enligt 3 kap. 5 § och 27 kap. 8 § e contrario ger vid handen att en ändring av bolagsordningen inte får verkställas innan den registrerats. Nerep och Samuelsson menar att ändamålsskäl talar för att

³⁹ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 142 f.

⁴⁰ Prop. 2004/05:85 s. 538.

⁴¹ <http://www.zeteo.nj.se>. Sökväg: Lagkommentarer och Litteratur \ Aktiebolagslagen m.m. \ Aktiebolagslagen (2005:551) \ 25 kap. Likvidation och upplösning.

⁴² Nerep & Samuelsson, 2007, s. 143.

⁴³ SOU 1999:36, s. 102.

⁴⁴ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 143.

en ändring borde vara omedelbart gällande, men konstaterar samtidigt att så troligtvis inte är fallet, främst med hänvisning till NJA 1975 s. 69 (1).⁴⁵ Detta svar nyanseras dock en smula av att domstolen endast skall besluta om tvångslikvidation i det fall likvidationsgrunden föreligger vid den tidpunkt då domstolen fattar sitt beslut.⁴⁶ Slutsatsen blir således att även i det fall att ändringen i bolagsordningen ej registrerats när talan väcks borde i regel registrering hinna ske innan dom faller – inte minst eftersom Bolagsverket regelmässigt torde ha en snabbare handläggning än landets tingsrätter. Som en sista åtgärd finns naturligtvis även möjlighet att överklaga domen.⁴⁷

Som nämndes ovan rörande en likvidations upphörande gäller som regel eventuella krav i bolagsordningen på kvalificerad majoritet för att tvinga bolaget i likvidation inte om det är fråga om att upphäva likvidationen, vilket motiveras med att det skulle strida mot majoritetskravets syfte. Denna princip gör sig inte gällande rörande majoritetsgränser för ändring av bolagsordningsbestämmelse som vid viss tidpunkt eller då visst villkor är uppfyllt tvingar bolaget i likvidation. Anledningen härtill är att det inte strider mot en sådan bestämmelses syfte att tvinga bolaget i likvidation. Tvärtom har ju ägarna, då de förde in bestämmelsen i bolagsordningen gjort detta just med avsikten att bolaget under vissa omständigheter skall tvingas i likvidation.⁴⁸ För ändring av bolagsordningen skall således eventuella krav på kvalificerad majoritet följas.

3.3 Tvångslikvidation på grund av kapitalbrist

Reglerna som hanterar tvångslikvidation på grund av kapitalbrist finns i 25 kap. 13-20 §§. Dessa regler är betydligt mer avancerade än de för någon annan likvidationsgrund. Jag kommer därför att presentera de olika steg som måste tas och de olika omständigheter som måste föreligga för att en tvångslikvidation skall aktualiseras innan jag presenterar själva tvångslikvidationen.

3.3.1 Vägen fram till en tvångslikvidation

Det första steget på den långa vägen mot tvångslikvidation på grund av kapitalbrist tas om de situationer som beskrivs i 25 kap. 13 § infinner sig. Dessa är att

⁴⁵ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 143. NJA 1975 s. 69 (I) utgår från 1944 års men torde i berörda delar fortfarande vara aktuellt.

⁴⁶ Prop. 2000/01:150, s. 90.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Lindskog, 1995, s. 361 f.

1. styrelsen har *skäl att anta* att bolagets eget kapital, beräknat på visst sätt, understiger hälften av det registrerade aktiekapitalet, eller
2. det vid verkställighet enligt UB 4 kap. har visat sig att bolaget saknar tillgångar till full betalning av utmättningsfordringen.

Infinner sig någon av dessa situationer påkallas viss handlingsplikt från styrelsens sida.

3.3.1.1 Upprättande av kontrollbalansräkning

Handlingsplikten för styrelsen framgår av 25 kap. 13 §, där det stadgas att den *genast* skall upprätta och låta bolaget revisor granska en kontrollbalansräkning om något av ovanstående scenarier inträffar; alltså att det finns skäl att anta att bolagets kapital understiger hälften av det registrerade aktiekapitalet eller när det vid en utmätning enligt UB 4 kap. visat sig att bolaget saknar tillgångar att betala fordringen. I den fortsatta redogörelsen tänker jag fokusera på det första fallet, som brukar beskrivas som att den *kritiska gränsen* passerats.⁴⁹ Av intresse i denna bestämmelse är främst dels uttrycket "*finns skäl att anta*", dels uttrycket "*genast*".

I fråga om aktivitetsplikten för styrelsen är det beräkningar enligt kontrollbalansräkningsmodellen, vilken förklaras nedan, som är normerande – inte beräkningar enligt vanlig balansräkningsmodell.⁵⁰ Detta innebär att även i det fall att ordinarie årsredovisning visar att den kritiska gränsen passerats behöver inte detta innebära någon aktivitetsplikt för styrelsen. Det kan nämligen finnas dolda värden i bolaget som styrelsen känner till.⁵¹ Å andra sidan innebär en dylik balansräkning att styrelsen, i det fall bolaget har ekonomiska bryderier, måste vara extra vaksam och inte endast kan förlita sig på den ordinarie ekonomiska rapporteringen.⁵²

3.3.1.2 Vad är en kontrollbalansräkning?

En kontrollbalansräkning är en balansräkning som till viss del använder andra beräkningsmodeller än den ordinarie balansräkningen, vilket innebär att den initiala frågan måste vara: vad är en balansräkning?

En balansräkning är en finansiell sammanställning som visar hur stora tillgångar respektive skulder och eget kapital en organisation har en given bokslutstidpunkt.⁵³ Ett aktiebolags balansräkning skall enligt ÅRL 3 kap. 1 § redovisa samtliga tillgångar, avsättningar och skulder samt eget kapital på

⁴⁹ Detta begrepp används till exempel av HD i ett antal rättsfall såsom NJA 1988 s. 620 och NJA 2005 s. 792, och i prop. 200/01:150 s. 34 m.m.

⁵⁰ Lindskog, 1995, s. 212.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid.

⁵³ Nationalencyklopedin s. 228.

balansdagen. Även ställda panter och ansvarsförbindelser skall tas med. Form för och innehåll i balansräkningen framgår utöver av ÅRL främst genom rekommendationer från exempelvis FAR och BFN. Sammantaget resulterar detta i det som brukar kallas för god revisionsred. Bärande element för god revisionsred framgår av ÅRL 2 kap. 4 § vilken fastslår sju olika principer som skall tillämpas. Jag återkommer nedan till dessa i den mån kontrollbalansräkningen tillåter avsteg från dem.

Av 25 kap. 14 § framgår vilka justeringar som får göras i en kontrollbalansräkning. Denna lista är enligt förarbetena uttömmande.⁵⁴ Nerep sammanfattar justeringarna likt följande:

1. Tillgångar och skulder får tas upp till verkliga (faktiska) värden.
2. Tillgångar får redovisas till nettoförsäljningsvärdet.
3. Pensionsåtaganden enligt lagen (1967:531) om tryggnad av pensionsutfästelser m.m. skall tas upp till minst det belopp denna lag medger (...)
4. Skuld på grund av statligt stöd med en återbetalningsskyldighet som är beroende av bolagets ekonomiska ställning, behöver inte tas upp, förutsatt att skulden i händelse av konkurs eller likvidation är efterställd andra skulder.
5. obeskattade reserver skall delas upp på eget kapital och uppskjuten skatteskuld.⁵⁵

Sammantaget innebär dessa dispositionsmöjligheter att företaget ges en möjlighet att göra ”dolda reserver” synliga.⁵⁶ Kontrollbalansräkningen ger således en mer rättvisande bild av företagets faktiska förmögenhetsställning än vad den ordinarie balansräkningen gör. De ovanstående undantagen innebär även att vissa avsteg från gängse grundläggande redovisningsmässiga principer godtas enligt följande, med det allmänna kravet att kontrollbalansräkningen är förenlig med god redovisningsred.⁵⁷

3.3.1.2.1 Fortlevnadsprincipen

Fortlevnadsprincipen stadgas i ÅRL 2 kap. 4 § 1 st. 1 p. innebär att redovisningen skall ske utifrån antagandet att bolaget kommer att fortsätta sin verksamhet. Av detta följer att tillgångar ofta värderas högre än nettoförsäljningsvärdet, då tillgångens värde för företaget är större än vad det skulle få betalt om det sålde den, det så kallade slaktvärdet. Denna princip skall som huvudregel gälla även vid upprättande av kontrollbalansräkningar.⁵⁸

⁵⁴ Prop. 2000/01:150, s. 92 ff. samt SOU 1999:36, s. 99 f.

⁵⁵ Nerep, 2003, s. 487.

⁵⁶ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 169.

⁵⁷ Prop. 2000/01:150, s. 92.

⁵⁸ Prop. 2000/01:150 s. 92 f. Frågan har prövats av HD i NJA 1993 s. 484, vilket behandlade huruvida utvecklingskostnader skulle få tas upp som tillgångar i en kontrollbalansräkning. HD svarade jakande på denna fråga då mycket talade för att utvecklingskostnaderna skulle resultera i en produkt som var av väsentligt värde för bolaget. Going concern-principen tillämpades alltså.

Anledningen till att till detta är att om bolag bara fick ta med slaktvärdet på sina tillgångar i kontrollbalansräkningarna så skulle detta leda till att livskraftiga bolag tvingades i likvidation i onödan.⁵⁹ Undantag från principen skall dock om ”det saknas vilja eller ekonomiska förutsättningar att fortsätta verksamheten”.⁶⁰ Exempel på detta är att beslut om likvidation upprättats eller att det ”uppenbarligen” inte finns tillräckligt kapital för fortsatt drift.⁶¹

3.3.1.2.2 Kontinuitetsprincipen

Kontinuitetsprincipen framgår av ÅRL 2 kap. 4 § 1 st. 2 p. och innebär att samma redovisningsprinciper skall tillämpas vid upprättande av ett företags löpande årsredovisningar. Bakgrunden till denna princip är att det skall vara möjligt att jämföra redovisningarna från år till år och därigenom bedöma företagets utveckling.⁶² Just frågan om jämförbarhet är naturligtvis av underordnad betydelse, om den är av betydelse alls, vad gäller kontrollbalansräkningar. Därför accepteras det att företaget vid upprättande av dylika använder sig av andra beräkningsprinciper.⁶³ Det finns inte ens något krav på att samma redovisningsprinciper skall användas om en styrelse upprättar flera på varandra följande kontrollbalansräkningar.⁶⁴ Möjligheterna till avsteg från kontinuitetsprincipen torde ofta få till följd att bolagets tillgångars beräknade livslängd ändras samt att utgifter kostnadsförs istället för att aktiveras.⁶⁵

3.3.1.2.3 Försiktighetsprincipen

Försiktighetsprincipen framgår av ÅRL 2 kap. 4 § 1 st. 3 p. och innebär att de värderingar som görs i ett bolags redovisning skall göras med försiktighet. Detta innebär att tillgångar, om osäkerhet om deras värde föreligger, skall värderas lägre och skulder på motsatt vis redovisas till ett högre värde.⁶⁶ Det framgår direkt av lydelsen i 25 kap. 14 § att denna princip i viss mån får stå tillbaka vid upprättande av en kontrollbalansräkning. God redovisningssed rörande kontrollbalansräkningar innebär emellertid inte bara att tillgångar får tas upp till ett högre värde, utan även att vissa tillgångar som överhuvudtaget inte finns med i den vanliga kontrollbalansräkningen kan aktiveras så till vida de har ett för bolaget påvisbart värde.⁶⁷

⁵⁹ Nerep, 2003, s. 489.

⁶⁰ Nerep, 2003, s. 489 f.

⁶¹ Prop. 2000/01:150 s. 93. och prop. 1995/96:10 del II s. 183 f.

⁶² Nerep, 2003, s. 488.

⁶³ Lindskog, 1995, s. 219.

⁶⁴ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 162.

⁶⁵ Nerep, 2003, s. 489 f.

⁶⁶ Nerep, 2003, s. 489.

⁶⁷ Prop. 2000/01:150 p. 93.

3.3.1.3 Den första kontrollstämman

Om den framtagna kontrollbalansräkningen visar att det egna kapitalet överstiger hälften av aktiekapitalet resulterar kontrollbalansräkningen inte i någonting förutom att styrelsen, för att undvika ett eventuellt framtida ansvar enligt 29 kap, har att noggrant följa företagets ekonomiska utveckling. Visar kontrollbalansräkningen istället att det egna kapitalet understiger hälften av aktiekapitalet skall styrelsen enligt 25 kap. 15 § *snarast möjligt* utfärda kallelse till en bolagsstämma som skall pröva huruvida bolaget skall gå i likvidation eller ej. Denna bolagsstämma kallas för den första kontrollstämman. På den första kontrollstämman skall kontrollbalansräkningen och revisors yttrande över denna läggas fram. Rörande kallelse och dylikt tillämpas ovan behandlade 25 kap. 3-6 §§.

Vad uttrycket *snarast möjligt* innebär har ägnats stor akademisk möda i doktrinen. I detta sammanhang räcker det att sammanfattningsvis konstatera att det sällan är acceptabelt att mer än åtta veckor förflyter mellan det att kontrollbalansräkningen färdigställande och det att kallelsens utskick.⁶⁸

Kontrollbalansräkningen bör när den presenteras på stämman ha justerats för händelser efter att den ursprungligen togs fram, så att den i görligaste mån speglar det ekonomiska läget på stämmodagen.⁶⁹ Vikten av detta ökar naturligtvis ju längre som går mellan kontrollbalansräkningens färdigställande och dagen för den första kontrollstämman. Om aktieägarna på den första kontrollstämman beslutar att bolaget skall gå i likvidation blir det fråga om en frivillig likvidation. Tar stämman emellertid inte detta beslut börjar en ny nedräkning att ticka, nämligen åttamånadersfristen inom vilken den andra kontrollstämman skall hållas enligt 25 kap. 16 §.

3.3.1.3.1 Något om tidsfristerna

Här bör påpekas något om de olika tidsfristerna i bestämmelserna om tvångslikvidation på grund av kapitalbrist. Nerep och Samuelsson menar att det finns en övergripande tidsaxel vilken börjar med rekvisitet skäl att anta och tidsgränsen genast.⁷⁰ De menar också att det eventuellt skulle vara bättre att ersätta dessa tämligen vaga tidsgränser med en generell gräns på tio månader från det att kapitalbrist befaras till det att den andra kontrollstämman skall hållas.⁷¹ Vad denna uppsats anbelangar räcker dock att konstatera att även i det fall ingen första kontrollstämma hålls börjar åttamånadersnedräkningen från det datum då stämman borde ha hållits.⁷²

⁶⁸ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 186.

⁶⁹ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 187.

⁷⁰ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 189.

⁷¹ Ibid.

⁷² Nerep, 2003, s. 188.

3.3.1.4 Den andra kontrollstämman

Som framgått ovan skall inom åtta månader från det att den första kontrollstämman hölls, en andra kontrollstämma hållas. Tiden mellan dessa stämmor kallas för rådrumsfristen.⁷³ Denna andra kontrollstämma regleras i 25 kap. 16 §. Rörande kallelse och liknande gäller samma regler som för den första kontrollstämman.

Tanken med rådrumsfristen är att bolaget skall ges en sista chans att få ordning på sin ekonomi och således trygga sin fortlevnad.⁷⁴ Under fristen skall en ny kontrollbalansräkning färdigställas enligt samma regler som den tidigare. Liksom tidigare kontrollbalansräkningar skall även denna granskas av bolagets revisor. Denna andra kontrollbalansräkning måste visa att aktiekapitalet *till fullo* är täckt av det egna kapitalet för att likvidationshotet skall undanröjas. Är inte så fallet är stämman nämligen skyldig att fatta beslut om frivillig likvidation.

3.3.2 Tvångslikvidationen

Själva tvångslikvidationsbestämmelsen återfinns i 25 kap. 17 §, vilken stadgar nedanstående:

Allmän domstol skall besluta att bolaget skall gå i likvidation, om

- 1. någon andra kontrollstämma inte hålls inom den tid som anges i 16 § första stycket, eller*
- 2. den kontrollbalansräkning som har lagts fram vid den andra kontrollstämman inte har granskats av bolagets revisor eller inte utvisar att det egna kapitalet, beräknat enligt 14 §, vid tiden för stämman uppgick till minst det registrerade aktiekapitalet och stämman inte har beslutat att bolaget skall gå i likvidation.*

I sådana fall som avses i första stycket skall styrelsen ansöka hos tingsrätten om beslut om likvidation. Ansökan skall göras inom två veckor från den andra kontrollstämman eller, om en sådan inte har hållits, från den tid punkt då den senast skulle ha hållits. Frågan om likvidation kan även prövas på ansökan av en styrelseledamot, den verkställande direktören, en revisor i bolaget eller en aktieägare.

Beslut om likvidation skall inte meddelas, om det under ärendets handläggning vid tingsrätten visas att en kontrollbalansräkning som utvisar att bolagets eget kapital, beräknat enligt 14 §, upp-

⁷³ Lindskog, 1995, s. 228.

⁷⁴ Lindskog, 1995, s. 228.

går till minst det registrerade aktiekapitalet har granskats av bolagets revisor och lagts fram på en bolagsstämma.

Beslutet om likvidation gäller omedelbart.

3.3.2.1 Närmare om regleringen

Som framgår av den ovan citerade paragrafen kan rättens prövning av huruvida bolaget skall tvångslikvideras påbörjas tidigast efter det att den andra kontrollstämman har, eller borde ha, ägt rum. Anledningen härtill är, som framgått ovan, att styrelsen skall ha fram till dess på sig sanera bolagets finanser. Vid denna tidpunkt skall emellertid domstolen försätta bolaget i konkurs dels om ingen andra kontrollstämma hålls, dels om den andra kontrollbalansräkningen inte visar att aktiekapitalet till fullo är täckt eller den inte granskats av bolagets revisor.

Tvångslikvidationsprocessen startas genom att styrelsen, styrelseledamot, VD:n, revisor eller aktieägare ansöker om det. Denna ansökan skall göras inom två veckor från det att den andra kontrollstämman hölls eller skulle ha hållits. Att märka är att bolagets borgenärer saknar rätt att ansöka.⁷⁵ Likvidationsbeslutet gäller omedelbart, vilket innebär att ingen tid löper innan beslutet får laga kraft.

3.3.2.2 Likvidationsgrundens upphörande

talan om tvångslikvidation väckts går det att rädda bolaget i det fall finanserna hamnat på rätt köl och bolaget således inte längre berörs av det absoluta hindret i 25 kap. 45 § 1 st. 2 p. Invändning om detta torde kunna göras under hela domstolens handläggning fram till dess att domstolen fattat ett likvidationsbeslut.⁷⁶ Enligt tidigare rätt skulle kapitalgränsen vara *varaktigt* läkt, men detta rekvirit torde inte finnas längre.⁷⁷ För att tvångslikvidationshotet skall undaröjas torde en tredje kontrollbalansräkning i detta läge behöva tas fram av styrelsen, inte minst ur bevissynpunkt.

3.3.3 Personligt betalningsansvar

Det brukar sägas att om det är några regler i ABL som man i näringslivet känner till, så är det reglerna om tvångslikvidation på grund av kapitalbrist.⁷⁸ Anledningen till detta allmänna intresse är troligen att konsekvensen om inte reglerna följs kan bli ett personligt betalningsansvar för bolagets funktionärer.⁷⁹

⁷⁵ Nerep, 2003, s. 536 f.

⁷⁶ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 205.

⁷⁷ NJA 1942 s. 696 samt Lindskog, 1995, s. 234.

⁷⁸ Andersson, 2002, s. 146.

⁷⁹ Ibid.

Det personliga betalningsansvaret framgår av 25 kap. 18 § och aktiveras för styrelsen i tre situationer, nämligen om den underlåtit att

1. i enlighet med 25 kap.13 § upprätta och låta bolagets revisor granska en kontrollbalansräkning enligt 14 §,
2. i enlighet med 15 § sammankalla en första kontrollstämma, eller
3. i enlighet med 17 § ansöka hos tingsrätten om att bolaget skall gå i likvidation.

Betalningsansvaret är solidariskt för styrelsemedlemmarna och omfattar den tid som underlåtenheten består. I 25 kap. 18 § 4 st. finns ett allmänt undantag om att den kritiska gränsen de facto måste ha nåtts och att kapitalet inte heller nått över denna gräns innan kontrollbalansräkning senast skulle ha varit upprättad. Under alla omständigheter upphör betalningsansvaret om ansökan om tvångslikvidation lämnas in till tingsrätten inom två veckor från det att den andra kontrollstämman hölls.

Även andra bolagsfunktionärer än styrelsen, exempelvis VD, kan drabbas av personligt betalningsansvar. Detta förutsätter att följande fem kumulativa rekvisit är täckta.⁸⁰

1. Styrelsen skall göra sig skyldig till underlåtenhet enligt 25 kap. 18 § 1 st.
2. Den ansvarige skall ha vetskap om styrelsens underlåtenhet.
3. Den ansvarige skall ha handlat å bolagets vägnar som bolagets företrädare.
4. Ansvaret omfattar endast sådana förpliktelser som uppkommit genom handlandet å bolagets vägnar.
5. Förpliktelsen skall ha uppkommit under underlåtenhetstiden, det vill säga under tid som styrelsens underlåtenhet att fullgöra sina skyldigheter enligt 25 kap. 13-17 §§ består.

Såväl styrelseledamot som annan kan naturligtvis exculpera sig från ansvaret.

Aktieägares personliga betalningsansvar regleras särskilt i 25 kap. 19. Där stadgas att betalningsansvaret inträder i det fall aktieägaren deltar i ett beslut om att fortsätta driften efter den tidpunkt då grund för tvångslikvidation inträtt.

⁸⁰ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 224.

3.4 Tvångslikvidation på grund av majoritetsmissbruk

Bestämmelsen om tvångslikvidation på grund av majoritetsmissbruk finner man i 25 kap. 21 §, vilken stadgar följande:

Om en aktieägare genom att missbruka sitt inflytande i bolaget uppsåtligt har medverkat till en överträdelse av denna lag, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen, kan allmän domstol på talan av ägare till en tiondel av samtliga aktier besluta att bolaget skall gå i likvidation, om det finns särskilda skäl till det på grund av missbrukets långvarighet eller någon annan anledning.

Om en aktieägare, sedan en talan enligt första stycket har väckts, för sin del återkallar talan, kan övriga aktieägare som har väckt talan fullfölja denna.

3.4.1 Om bestämmelsen

Nerep och Samuelsson betecknar den sorts majoritetsmissbruk som kan leda till tvångslikvidation som *kvalificerat majoritetsmissbruk*.⁸¹ Detta kvalificerade missbruk skall förstås i förhållande till vanligt, enbart skadeståndsgrundande, majoritetsmissbruk.

Den ovan citerade paragrafen bildar tillsammans med 25 kap. 22-23 §§ ett majoritetsmissbruksregelkomplex. 25 kap. 22 § stadgar att domstolen då den prövar en talan enligt 25 kap. 21 § får, om bolaget så yrkar, ålägga bolaget att istället för att gå i likvidation lösa in minoritetsaktierna inom viss tid. Underlåter bolaget att göra det inom den tid den av domstolen får till sitt förfogande, skall domstolen på talan av den vars aktier skulle ha lösts in besluta att bolaget skall gå i likvidation.⁸² I 25 kap. 23 § ges domstolen en möjlighet att, om det finns en påtaglig risk att fortsatt missbruk väsentligt skadar kärandens – alltså minoritetsägarens eller minoritetsägarnas – rätt, utse en syssloman som skall förvalta bolaget istället för styrelsen och VD:n i väntan på domstolens beslut. Ett sådant beslut kan efter en lagändring 2007 överklagas särskilt.⁸³

Vare sig HD eller hovrätterna har mig veterligen tillämpat bestämmelserna i 25 kap. 21-22 §§ eller motsvarigheten i 1975 års ABL.⁸⁴ Stockholms tingsrätt stödde sig dock på just bestämmelsen i 1975 års ABL 13 kap. 3 § då den

⁸¹ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 236.

⁸² Denna bestämmelse skall inte blandas ihop med 29 kap. 4 §, enligt vilken en förtryckande majoritet kan åläggas att lösa in en minoritets aktier.

⁸³ Lag (2007:317) om ändring av aktiebolagslagen. NJA 2005 s. 9, prop. 2006/07:70 s. 64.

⁸⁴ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 237.

i en berömd dom från 1997 tvångslikviderade bolaget Trustor.⁸⁵ Denna dom ledde också till ett visst efterföljande tumult, vilket behandlas nedan.

Då tvångslikvidation är ett synnerligen långtgående ingrepp från domstolens sida krävs det ett såväl flagrant som långvarigt missbruk för att det skall aktualiseras.⁸⁶ Vad detta innebär skall jag nu gå till grunden med.

3.4.2 Rekvisit för att kvalificerat majoritetsmissbruk skall anses föreligga

Det krävs som regel grova övertramp för att en aktieägare över huvud taget skall hållas ansvarig för sina handlingar. Han eller hon har ingen skyldighet att sätta sig in i frågorna som han eller hon röstar om på bolagsstämman och har inte heller ens någon skyldighet att verka för bolagets bästa.⁸⁷ För att det ska komma i fråga att rubricera ett förfarande som kvalificerat majoritetsmissbruk ligger ribban ännu något högre. Nerep & Samuelsson pekar ut tre omständigheter som ska vara för handen för att det skall röra sig om kvalificerat majoritetsmissbruk enligt 25 kap. 21 §.⁸⁸

1. Majoriteten skall ha missbrukat sitt inflytande i bolaget.
2. Majoriteten skall uppsåtligen ha medverkat till överträdelse av ABL, ÅRL eller bolagsordningen.
3. Det skall föreligga särskilda skäl på grund av missbrukets långvarighet eller någon annan anledning

Allmänt kan sägas att det inte framgår av själva lagtexten, utan endast av rubriken till 25 kap. 21-23 §§, att det måste vara bolagets majoritetsägare som gör sig skyldig till det aktuella missbruket. Dock måste utgångspunkten vid en studie av aktiebolagsrätten vara att man måste kontrollera en majoritet av aktierna för att kunna missbruka sitt inflytande på det sätt som åsyftas i 25 kap. 21 §.⁸⁹ Enligt förarbetena till 1975 års ABL är det typiskt sett en ensam aktieägare som gör sig skyldig till kvalificerat majoritetsmissbruk, men lagstiftningen är neutral till huruvida det utövas av en eller flera aktieägare.⁹⁰

Lindskog definierar missbruket i *punkt 1* ovan som ”inflytandemissbruk av en eller flera aktieägare”.⁹¹ Typsituationen är enligt samma författare beslut eller ickebeslut på bolagsstämman.⁹² I 1975 års ABL:s förarbeten understryks dock att det inte behöver röra sig om bolagsstämmobeslut, utan att det

⁸⁵ Stockholm tingsrätts dom T 6-655-97.

⁸⁶ Lindskog, 1995, s. 252.

⁸⁷ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 372.

⁸⁸ Rubriken lyder: ”Tvångslikvidation och inlösen på grund av majoritetsmissbruk”. Se även Nerep & Samuelsson, 2007, s. 236.

⁸⁹ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 237.

⁹⁰ SOU 1971:15 s. 330 och Prop. 1975:103 s. 503.

⁹¹ Lindskog, 1995, s. 252.

⁹² Lindskog, 1995, s. 252 och Prop. 1975:103 s. 502 f.

lika gärna kan vara fråga om att en majoritetsägare påverkar bolagsledningen.⁹³

Punkt 2 förtydligar punkt 1 genom att missbruket skall ha bestått i uppsåtligt överträdande av de i paragrafen utpekade regelverken. Nerep & Samuelsson hävdar att det i första hand borde röra sig om överträdelser av verksamhetsföremålet enligt 3 kap. 1 § 3 p. och vinstpåbudet i 3 kap. 3 §.⁹⁴ Dock kan ju i bolagsordningen skrivas in ett oräkneligt antal bestämmelser att bryta mot eller missbruka, varför det i princip endast är fantasin som sätter gränsen för överträdelsemöjligheterna.⁹⁵ Lindskog konstaterar att det egentligen inte spelar någon roll på vilken sätt överträdelsen skett, så länge den är en följd av aktieägarinflytande.⁹⁶ Sandström hävdar å sin sida att det endast är avvikelser från regler till skydd för aktieägarna som åsyftas i bestämmelsen.⁹⁷ Jag har trots idogt sökande inte funnit något svar i de aktuella lagarnas förarbeten.⁹⁸

Av punkt 3 framgår att det krävs särskilda skäl för att likvidation skall bli aktuell. Utöver långvarighet, som framgår i lagtexten, nämns i förarbetena missbrukets grovhet och faran för att det skall fortsätta som särskilda skäl.⁹⁹ Lindskog menar att särskilda skäl föreligger då kändan har ”ett i sig befogat intresse av en likvidation”.¹⁰⁰ Detta intresse är befogat i det fall likvidationen leder till

1. ett återställande eller lindrande av den minoritetens skada som föranletts av inflytandemissbruket, eller
2. ett förväntat missbruk med därav följande skada för minoriteten undviks.¹⁰¹

Nerep och Samuelsson underkänner punkt 2 ovan och hävdar att tvångslikvidation endast kan komma i fråga då ”missbruket och överträdelsen redan skett i det bolag som skall bli föremål för likvidationen eller skall lösa in minoritetsaktierna”.¹⁰² Sandström delar Nereps och Samuelssons ståndpunkt och skriver att majoritetsägaren ”måste ha missbrukat sitt inflytande”.¹⁰³

⁹³ Prop. 1975:103 s. 503.

⁹⁴ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 238.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Lindskog, 1995, s. 253.

⁹⁷ Sandström, 2007, s. 203.

⁹⁸ Jag åsyftar här förarbetena till 1975 års ABL, ABL samt lag Lag (2001:932) om ändring i aktiebolagslagen (1975:1385).

⁹⁹ Prop. 1975:103 s. 502.

¹⁰⁰ Lindskog, 1995, s. 254.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Nerep & Samuelsson, 2007, s. 239.

¹⁰³ Sandström, 2007, s. 203.

3.4.3 Alternativ till likvidation

Som nämns ovan finns i 25 kap. 22 § en möjlighet för domstolen att istället för att likvidera bolaget ålägga det att lösa in den förtryckta minoritetens aktier. Den vanligast förekommande sanktionen är emellertid vanligt skadestånd utdömt i enlighet med 29 kap. 3 § eller, som också nämns ovan, att den förtryckande majoriteten – och därmed inte bolaget – åläggs att lösa in minoritetens aktier. Ehuru dessa bestämmelser faller utanför denna uppsats intressesfär, måste de finnas i bakhuvudet vid en studie av tvångslikvidation på grund av majoritetsmissbruk. Min avsikt med detta avsnitt är istället att behandla den intresseavvägning som domstolen skall göra då den väljer mellan likvidation av bolaget och att det åläggs att lösa in minoritetsaktierna.

Av 25 kap. 22 § 2 st. framgår att domstolen vid beslut om sanktion skall ta särskild hänsyn till de anställdas och borgenärernas intressen. Det framgår också att inlösen inte får ske om bolagets efter det att inlösen skett skulle ha sådan kapitalbrist att tvångslikvidation på grund av kapitalbrist aktualiseras. Det senare ledet i stycket får väl ses som tämligen självklart, men den första delen tål att studeras närmare. Även om det i lagtexten står att domstolen *får* besluta om inlösen, skall den i praktiken göra en lämplighetsprövning för att uttröna huruvida tvångsinlösen är ett bättre alternativ än likvidation.¹⁰⁴ Genom att ett yrkande om tvångsinlösen lämnas av aktieägarmajoritet är det per definition aktieägarkollektivets åsikt att tvångsinlösen är en lämpligare åtgärd än tvångslikvidation.¹⁰⁵ Vad gäller de anställda borde de ofta, utifrån intresset av att behålla sina anställningar, förorda en tvångsinlösen före en likvidation. Å andra sidan kan den missbrukande majoriteten genom sitt agerande försämra bolagets marknadsförutsättningar, varför det lika gärna kan vara i de anställdas intresse att bolaget går i likvidation och uppstår i annan form.¹⁰⁶ Borgenärernas kapitalintresse i bolaget torde utifrån det enskilda fallet kunna leda till att de förordar såväl tvångsinlösen som tvångslikvidation.¹⁰⁷ Sammanfattningsvis torde alltså frågan avgöras utifrån huruvida bolaget är livsdugligt eller inte, med utgångspunkten att det som regel är positivt att avveckling av fungerande företag undviks.¹⁰⁸

3.4.3.1 Lösenbeloppet

25 kap. 22 § säger ingenting om hur lösenbeloppets storlek skall beräknas, men enligt Lagrådets yttrande i propositionen till 1975 års ABL bör de principer som framgår av 29 kap. 4 § användas.¹⁰⁹ Lösenbeloppet skall då uppgå till ett belopp som är skäligt med hänsyn till bolagets ställning och

¹⁰⁴ Lindskog, 1995, s. 257.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Lindskog, 1995, s. 255.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Sandström, 2007, 203.

¹⁰⁹ Prop. 1975:103, s. 773.

övriga omständigheter.¹¹⁰ Beräkningen skall avse det värde aktierna skulle ha om bolagets drevs på ett i förhållande till samtliga aktieägare lojalt sätt.¹¹¹ Utifrån denna uppsats frågeställning saknas det anledning att gräva ned sig djupare i denna problematik.

3.4.4 När börjar likvidationsbeslutet enligt 25 kap 21 § att gälla?

De tidigare behandlade likvidationsgrunderna gäller med omedelbar verkan, det vill säga från och med det att domstolen fattar sitt beslut. Ett beslut om tvångslikvidation på grund av majoritetsmissbruk gäller dock från och med det att beslutet vunnit laga kraft. Anledningen till detta är att rättegång enligt denna paragraf följer RB:s regler om tvistemål och inte ÄL:s generella regler, som de övriga. Detta faktum skulle naturligtvis kunna få otrevliga följder, i och med att den förtryckande majoriteten skulle kunna fortsätta sitt missbruk. Genom Trustor-fallet¹¹² uppmärksammades lagstiftaren på detta och lade till bestämmelsen om syssloman i 25 kap. 23 §.¹¹³ Sysslomannen övertar med omedelbar verkan styrelsens och VD:s ansvar och befogenheter och har i princip samma behörighet som en likvidator.¹¹⁴ Själva uppdraget begränsar sig dock till att förvalta bolaget till dess att likvidationsfrågan vunnit laga kraft.¹¹⁵

3.5 Tvångslikvidationer i samband med konkurs

I detta kapitel har jag hittills redogjort för tre olika tvångslikvidationsgrunder – bestämmelse i bolagsordningen, kapitalbrist samt majoritetsmissbruk. Dessa tre grunder visar varandra sinsemellan upp stora olikheter. De två ytterligare tvångslikvidationsgrunder jag ämnar behandla – undersamt överskottskonkurs – påminner mer om varandra.¹¹⁶ De emanerar båda ur konkursbeslut och har liknande syfte. Jag behandlar dem därför i ett gemensamt underkapitel.

¹¹⁰ Det finns en mängd avgöranden rörande beräkning av lösenbeloppet. Se till exempel NJA 1957 s. 1 (vilken dock berör inlösen enligt 1944 års ABL, som inte innehöll bestämmelser om majoritetsmissbruk utan endast regler om att aktieägarmajoriteten i vissa fall skulle lösa in minoritetens aktier), NJA 1992 s. 872 samt NJA 1996 s. 293.

¹¹¹ Nerep & Samuelsson, s. 374.

¹¹² Stockholm tingsrätts dom T 6-655-97.

¹¹³ Sandström, 2007, s. 202.

¹¹⁴ <http://www.zeteo.nj.se>: Lagkommentarer och Litteratur \ Aktiebolagslagen m.m. \ Aktiebolagslagen (2005:551) \ 25 kap. Likvidation och upplösning.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Prop. 2000/01:150, s. 62.

3.5.1 Tvångslikvidation efter underskottskonkurs

Bestämmelse om tvångslikvidation vid underskottskonkurs finner man i 25 kap. 50 §, vilken stadgar följande:

Om bolaget är försatt i konkurs och denna avslutas utan överskott, är bolaget upplöst när konkursen avslutas. Finns det efter konkursens avslutande tillgångar som inte omfattas av konkursen eller väcks talan mot bolaget eller uppkommer det av annat skäl behov av en likvidationsåtgärd, skall allmän domstol på ansökan av den som berörs besluta om likvidation. Ett sådant beslut gäller omedelbart. Kallelse till den första bolagsstämman efter beslutet skall ske enligt 44 § andra stycket.

3.5.1.1 Om bestämmelsen

Inledningsvis bör påpekas att det namn jag gett, eller egentligen delvis lånat från prop. 2000/01:150, denna typ av tvångslikvidationer – tvångslikvidation på grund av underskottskonkurs – måhända inte är särskilt precist.¹¹⁷ Namnets förtjänst är dock att det indikerar skillnaden från överskottskonkurser samtidigt som släktskapet mellan bestämmelserna framgår.

Enligt KL 11 kap. 18 § avslutas en konkurs då tingsrätten har fastställt utdelning i enlighet med KL 11 kap. 7 §. Det framgår explicit av KL 11 kap. 18 § att det inte är en förutsättning att samtliga rättsfrågor hörande till konkursen har lösts för att den skall kunna avslutas.¹¹⁸ I och med att konkursen avslutas förlorar emellertid bolaget sin rättskapacitet och partshabilitet.¹¹⁹ Kombinationen av att vissa tvister i vilka bolaget är part inte är färdigslitna samtidigt som det förlorar sin rättskapacitet och partshabilitet kan naturligtvis ställa till problem. Det är dessa problem som 25 kap. 50 § finns till för att lösa. Genom att bolaget tvingas i likvidation återfår det sin rättskapacitet och partshabilitet och kan rätts-handla genom sina företrädare.¹²⁰ 25 kap. 44 §, som det hänvisas till i paragrafen, reglerar så kallad fortsatt likvidation – det vill säga en återupptagen likvidation efter att den egentliga likvidationen avslutats.

Som synes i den citerade lagtexten ovan skall ett bolag vars konkurs avslutats försättas i likvidation i tre olika situationer:

¹¹⁷ Prop. 2000/01:150, s. 62.

¹¹⁸ Se även prop. 1986/87:90 s. 344.

¹¹⁹ Kedner-Roos, 1996, s. 197 ff och NJA 1979 s. 700.

¹²⁰ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 280 f. Denna rättskapacitet och -habilitet är naturligtvis inte mer långtgående än i andra likvidationssituationer.

1. Om det efter konkursen finns tillgångar som inte omfattas av konkursen,
2. om det väcks talan mot bolaget, eller
3. om det av annat skäl uppstår behov av likvidationsåtgärd.

Rätt att ansöka om likvidation har enligt 25 kap. 50 § den som berörs, vilken även det skiljer denna bestämmelse från andra tvångslikvidationsgrunder. För att avgöra vem som är taleberättigad används RB:s regler.

Jag kommer här endast i korthet att beröra de ovanstående punkter, eftersom de delvis faller utanför min frågeställning. Det kan finnas olika grunder till att tillgångar inte omfattas av en konkurs i enlighet med punkt 1 ovan. Ett exempel är att konkursboet inte träder in i en vid konkursutbrottet pågående rättegång, ett annat att utmätningsfria tillgångar finns i boet.¹²¹ Den andra punkten ger tredje man rätt att föra talan mot bolaget. Lagrådet påpekade att denna rätt, som tidigare fanns rörande bolaget som gått i likvidation, var lika trängande rörande konkursbolag.¹²² Det i praktiken vanligaste fallet är dock antagligen att ett gäldenärsbolag vunnit en rättegång mot konkursbolaget, men att konkursboet valt att inte träda in i processen.¹²³ Under punkt 3 kan en mängd olika situationer falla in. I förarbetena nämns att en av bolagets medkontrahenter behöver ha en bekräftelse på ett avtal de tidigare slutit.

Domstolens beslut gäller omedelbart, liksom för alla likvidationsgrunder utom den rörande majoritetsmissbruk.

3.5.1.2 Likvidationen

Då domstolen har fått in en anmälan om likvidation enligt 25 kap. 50 § har den att tillsätta en likvidator enligt 25 kap. 28 § på det sätt som presenterats ovan.¹²⁴ Ovan har också nämnts att det i likvidationsfall enligt 25 kap. 50 § blir aktuellt att tillämpa 25 kap. 44 § 2 st. Denna paragraf stadgar likvidatorn genast skall anmäla likvidationen till aktiebolagsregistret samt skicka ut kallelse i enlighet med bolagsordningen. Kallelse skall dessutom skickas till varje aktieägare som är känd för bolaget. Efter att kallelse gått ut och bolagsstämma hållits fortlöper likvidationen enligt normalt mönster.

¹²¹ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 280 f. och Lindskog, 1995, s. 375.

¹²² Prop. 2004/05:85, s. 1437 f.

¹²³ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 281.

¹²⁴ Ibid.

3.5.2 Tvångslikvidation efter överskottskonkurs

I 25 kap. 51 §, vilken stadgar om tvångslikvidation på grund av överskottskonkurs, står följande att läsa:

Om en konkurs avslutas med överskott eller läggs ned efter frivillig uppgörelse eller om egendomen i konkursboet återställs till bolaget till följd av att ackord har fastställts, skall allmän domstol i samband med att konkursen avslutas besluta att bolaget skall gå i likvidation. Ett sådant beslut gäller omedelbart.

Var bolaget i likvidation när det försattes i konkurs, skall likvidationen fortsätta enligt 44 §, om konkursen avslutas på det sätt som anges i första stycket.

3.5.2.1 Om bestämmelsen

Bestämmelsen pekar ut tre specifika situationer då domstol skall besluta om tvångslikvidation, nämligen då

1. konkursen slutar i överskott,
2. konkursen läggs ned efter frivillig uppgörelse med borgenärerna i enlighet med KL 12 kap. 1 §, eller
3. egendomen i konkursboet återställs till bolaget till följd av att ackord har fastställts av rätten i enlighet med KL 12 kap. 24 §.

Gemensamt för de tre situationerna är att konkursen tar ett för konkurser oväntat spår. I det första fallet genom att det finns pengar kvar och i de övriga två att borgenärskraven på något sätt efterställs. Till skillnad från övriga tvångslikvidationssituationer har domstolen att fatta beslut enligt 25 kap. 51 § ex officio. Denna beslutsgång infördes 2002.¹²⁵ Likvidationsförfarandet följer samma mönster som vid tvångslikvidation enligt 25 kap. 50 §.

¹²⁵ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 282.

4 Mer om bakgrunden till tvångslikvidationsgrunderna

4.1 Ett kort historiskt perspektiv

Under denna rubrik ämnar jag i korthet beskriva tvångslikvidationernas historiska utveckling. En historisk exposé krävs för att förstå reglernas utformning och funktion, men samtidigt ska inte 1895 och 1944 års ABL:s likheter med den nya ABL överdrivas. Av denna anledning tänker jag fokusera på de i 1975 års ABL och de förändringar som gjordes i denna innan nya ABL trädde i kraft 2006. Under denna tid gjordes ett otal större och smärre revideringar och översyner av den förras bestämmelser. Jag tänker här endast fokusera på två av dessa: 1994 och 2002 års ändringar.

4.1.1 1994 års översyn av likvidationsreglerna

Lag (1993:1495) om ändring i ABL trädde i kraft den 1 april 1994. Fram till detta datum sköttes samtliga tvångslikvidationer av domstol, vilket i och med en allt större ärendemassa tärde på domstolsväsendets tid och resurser, samtidigt som PRV, som då ansvarade för mycket av det som i dag utgör Bolagsverkets ansvar, hade stor kompetens i frågor rörande ABL.¹²⁶ Förändringen var en del av en större översyn av domstolarnas arbetsbörda, där tanken var att domstolarna i större utsträckning skulle ägna sig åt sin kärnkompetens – att slita tvister.¹²⁷ I och med lagändringen fick PRV ansvaret för att besluta om likvidation i de fall där det ovan nämnts att Bolagsverket har tvångslikvidationsansvar, det vill säga bestämmelserna i 25 kap. 11 §.

4.1.2 2002 års översyn av likvidationsreglerna

Förberedelserna för den nya ABL påbörjades 1990 då Aktiebolagskommittén tillsattes.¹²⁸ Kommitténs uppgift var att se över dåvarande lagstiftningen rörande aktiebolag och komma med förslag till nyheter eller förbättringar.¹²⁹ 1999 presenterades utredningen *Likvidation av aktiebolag*, vilken i stort kom att ligga till grund för 2002 års ändringar av likvidationsbestämmelserna.¹³⁰ I och med 2002 års lag reviderades och pedagogiserades samtliga likvidationsbestämmelser.

¹²⁶ Lindskog, 1995, s. 6.

¹²⁷ Prop. 1993/94:43, s. 10 f.

¹²⁸ SOU 1999:36, s. 3.

¹²⁹ SOU 1999:35, s. 3 f.

¹³⁰ SOU 1999:36, prop. 2000/01:150 samt lag (2001:932) om ändring i aktiebolagslagen (1975:1385).

4.2 Rättspolitiska överväganden bakom tvångslikvidationsgrunderna

Under denna rubrik tänker jag närmare försöka positionera de olika tvångslikvidationsformerna plats i rättsordningen och utröna varför de tillkommit samt vad som är deras avsedda effekt.

4.2.1 Bestämmelse i bolagsordningen

Bestämmelser om tvångslikvidation på grund av bestämmelse i bolagsordningen, motsvarande regleringen i 25 kap. 12 §, har funnits i svensk aktiebolagsrätt alltsedan 1910 års ABL.¹³¹ I nya ABL har bestämmelsen i princip behållit den utformning den fick vid 2002 års lagöversyn.¹³²

Syftet med tvångslikvidation på grund av bestämmelse i bolagsordningen är tämligen självklar; bolagsordningen anger ramarna för ett aktiebolags verksamhet och bolaget har därmed att följa den alternativt tvingas att göra detta av domstol eller skiljenämnd.

Aktiebolagskommittén fann i sin utredning inför 2002 års revidering av 1975 års ABL denna tvångslikvidationsgrund så oproblematiserad att kommittén föreslog att denna tvångslikvidationsgrund skulle beslutas och hanteras av PRV, som vid den aktuella tiden skötte denna typ av frågor, istället för allmän domstol.¹³³ Kommitténs förslag förkastades dock i propositionen med motiveringen att tvångslikvidation på grund av bestämmelse i bolagsordningen till syvende och sist hanterar ”tillämpning och tolkning av det civilrättsliga avtal som en bolagsordning kan sägas utgöra” – och att det således inte gick att förutse en tvists komplexitet.¹³⁴ Detta konstaterande gjorde redan i förarbetena till den ovan nämnda 1994 års översyn av likvidationsreglerna.¹³⁵

¹³¹ 1910 års ABL 97 § 3-4 p., 1944 års ABL 141 § samt 1975 års ABL 13 kap. 4 §. Genom ändring 2002 stod bestämmelsen att finna i 1975 års ABL 13 kap. 11 §.

¹³² Prop. 2004/05:85 s. 872.

¹³³ SOU 1999:36, s. 102.

¹³⁴ Prop. 2000/01:150, s. 54.

¹³⁵ Prop. 1993/94:43 s. 12 f.

4.2.2 Kapitalbrist

Institutet tvångslikvidation på grund av kapitalbrist har funnits i svensk rätt sedan 1895, det vill säga i princip från och med det att aktiebolag uppstod i Sverige.¹³⁶ Såväl tids- och kapitalgränser som bestämmelsens ändamål har emellertid skiftat betydligt under årens lopp. Den senaste kapitalgränsjusteringen gjordes den 1 januari 1984, då den kritiska gränsen höjdes från att en tredjedel till hälften av aktiekapitalet skulle vara täckt av fritt kapital.¹³⁷ Vid 2002 års omstrukturering av bestämmelsen spreds regelkomplexet – alltså vägen från att kapitalbrist uppstår till dess att domstol kan besluta om tvångslikvidation – ut över ett större antal paragrafer.¹³⁸ Denna form behölls i den nya ABL och i övrigt gjorde endast smärre ändringar.¹³⁹

De intressen som skall skyddas med bestämmelsen, eller bestämmelserna, har som sagt skiftat. I förarbetena till 1944 års ABL anges syftet vara ”att befordra sundhet inom aktiebolagsväsendet”.¹⁴⁰ I 1971 års lagförslag är skyddsobjektet istället det bundna kapitalet; ett skyddsobjekt som återkommer i förarbetena till 2002 års ändringarna.¹⁴¹ I doktrinen har reglernas egentliga grund sammanfattats, något lakoniskt, med att det finns en allmän föreställning om att det är förkastligt (och bör förhindras) att ett aktiebolag fortsätter sin rörelse när aktiekapitalet förlorats.¹⁴²

Lindskog delar upp bestämmelsen om tvångslikvidation på grund av kapitalbrist i olika faser. Han menar att det dels finns ett *avvecklingsintresse* respektive ett *varningsintresse* som tjänar befintliga respektive tillkommande borgenärer, dels ett *rådsumsintresse* för bolagets aktieägare.¹⁴³ De förra har alltså ett intresse av en avveckling på ett så tidigt stadium att inte deras fordringar förlorar i värde respektive att inga fordringar uppstår över huvud taget uppstår, medan de senare har ett intresse av få rådsum att vidtaga lämpliga åtgärder.¹⁴⁴ Avslutningsvis anser Nerep att likvidationsplikten vid akut kapitalbrist vid sidan av tillskottsplikten och utbetalningsförbudet utgör kärnan av kapitalskyddet.¹⁴⁵

Rörande den aktuella formen av tvångslikvidation gör sig även EG-rätten gällande i viss mån. Av det andra bolagsdirektivets art. 17 framgår nämligen

¹³⁶ 1910 års ABL 97 §, 1944 års ABL 142 §, 1975 års ABL 13 kap. 2 §. Efter 2002 års översyn av 1975 års ABL flyttades bestämmelserna till 13 kap. 12-19 §§. Nerep & Danielsson, 2007, s. 144 samt Lindskog, 1995, s. 206.

¹³⁷ Heineham, 2005, s. 51.

¹³⁸ Prop. 2000/01:150, s. 10 ff.

¹³⁹ Prop. 2004/05:85, s. 872 ff.

¹⁴⁰ SOU 1941:9, s. 567.

¹⁴¹ Nerep & Samuelsson, 2007, s. 145; SOU 1971:15 s. 324 f. och 326 ff. samt SOU 1999:36 s. 90 ff.

¹⁴² Danielsson, 1954, s. 51 f. som citerad i Nerep & Samuelsson, 2007, s. 145.

¹⁴³ Lindskog, 1995, s. 209 f.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Nerep, 2002, s. 472.

att medlemsstaterna är ålagda att föreskriva om handlingsplikt för styrelsen om mer än hälften av aktiekapitalet gått förlorat. Detta krav är, som framgått ovan, alltså genomfört i svensk rätt från och med år 1984.

4.2.3 Majoritetsmissbruk

Tvångslikvidation på grund av majoritetsmissbruk infördes i svensk rätt genom 1975 års ABL och gick då under benämningen tvångslikvidation på grund av maktmissbruk.¹⁴⁶ Bestämmelsen genomgick betydande förändringar i och med 2002 års lagöversyn och överfördes till den nya ABL med endast smärre redaktionella förändringar.¹⁴⁷

Bakgrunden till att tvångslikvidationsmöjligheten infördes i 1975 års ABL var att skadeståndsansvaret för missbrukande majoritetsägare, vilket var den enda påföljdsmöjlighet som erbjöds enligt 1944 års ABL, enligt den nya lagens förarbeten var en papperstiger vid långvarigt och systematiskt missbruk.¹⁴⁸ Anledningen till detta var att det i de aktuella fallen dels kunde, och kan, vara svårt att visa skadans storlek, dels att en rättegång om frågan lätt blir både långvarig och dyr, dels ock att även ett bifall till minoritetsägarens talan inte med säkerhet medför att majoritetsägarens handlingsmönster ändras framledes.¹⁴⁹ Enligt förarbetena skulle dock tvångslikvidation komma i fråga först efter skadestands- och inlösenmöjligheterna uttömts – det var ”den yttersta utvägen för att komma till rätta med långvariga maktmissbruk”.¹⁵⁰ Såväl näringslivet som Advokatsamfundet höjde i sina remissvar varningens fingrar över förslaget, vilket de menade var synnerligen – om inte till och med väl – långtgående.¹⁵¹ Flertalet av de övriga remissinstanserna var dock positiva till lagförslaget.¹⁵²

Som nämnts ovan tvångslikviderades bolaget Trustor med hjälp av den dåvarande bestämmelsen om makt/majoritetsmissbruk.¹⁵³ Just härvan kring Trustor ledde även till att Stockholms Fondbörs tillsatte en utredning för att se hur skyddet mot majoritetsmissbruk kunde skärpas.¹⁵⁴ Utredningen satte fingret på att en missbrukande majoritetsägare hade stora möjligheter att fortsätta med sin verksamhet under den tid domstolen prövade huruvida grund för tvångslikvidation eller inlösen förelåg.¹⁵⁵ Även den nya bestämmelsen var alltså även den i vissa fall en papperstiger. På denna grund

¹⁴⁶ 1975 års ABL 13 kap. 3 §. Efter förändringen 1975 års ABL 13 kap. 20 §. Lindskog, 1995, s. 251.

¹⁴⁷ Prop. 2004/05:85 s. 876.

¹⁴⁸ Prop. 1975:103, s. 144.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Prop. 1975:103, s. 146 f.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Stockholm tingsrätts dom T 6-655-97.

¹⁵⁴ Stockhoms Fondbörs, 1996.

¹⁵⁵ SOU 1999:35, s. 116 f. samt Stockhoms Fondbörs, 1996, s. 35 ff.

infördes vid 2002 års revidering av 1975 års ABL:s likvidationsbestämmelser den ovan nämnda möjligheten att tillsätta en syssloman.¹⁵⁶

4.2.4 Under- respektive överskottskonkurs

Motsvarigheter till 25 kap. 50-51 § har funnits i ABL från och med 1910 års ABL.¹⁵⁷ Efter 2002 års regelöversyn överfördes bestämmelserna till den nya ABL med endast redaktionella ändringar.¹⁵⁸ De största förändringarna var dels att likvidationsansvaret rörande likvidationer enligt 25 kap. 51 § förflyttades från bolagsstämman till domstol, dels att bolag, sedan deras konkurs slutat i överskott, gavs möjlighet att återuppta sin tidigare verksamhet.

Det var länge ett sällan diskuterat aktiebolagsrättsligt axiom att ett bolag som en gång varit försatt i konkurs aldrig fick återuppta sin tidigare verksamhet.¹⁵⁹ I förarbetena till 2002 års ändring av 1975 års ABL sammanfattades denna ståndpunkt med att ”konkursinstitutets innebörd inte [får] urholkas”.¹⁶⁰ Aktiebolagskommittén menade dock att inskränkningar inte bara var möjliga, utan även skulle vara positiva.¹⁶¹ I och med själva lagändringen blev det också möjligt för bolag att efter en överskottskonkurs återuppta verksamheten, så till vida aktiekapitalet var till fullo täckt.¹⁶²

4.3 Hur vanliga är tvångslikvidationer och vilka bolag drabbas?

Som avslutning tänkte jag i detta underkapitel närmare undersöka vilken typ av bolag det är som försätts i tvångslikvidation. Det är svårt att hitta aktuella uppgifter rörande tvångslikvidationer i allmänhet och i synnerhet om de som beslutas av domstol, vilket gör att man får vara försiktig då man drar slutsatser ifrån de data jag presenterar.

2005 handlades 15 fall av tvångslikvidation i de allmänna domstolarna.¹⁶³ Lejonparten av dessa rörde sannolikt tvångslikvidation på grund av kapitalbrist.¹⁶⁴ Rörande tvångslikvidationer på grund av bestämmelse i bolagsordningen respektive majoritetsmissbruk verkar dessa bestämmelser inte ha

¹⁵⁶ SOU 1999:35, s. 116 f. samt prop. 2000/01:150, s. 103 f.

¹⁵⁷ 1910 års ABL 119 §, 1944 års ABL 170 § samt 1975 års ABL 13 kap. 19 §.

¹⁵⁸ Prop. 2004/05:85, s. 886.

¹⁵⁹ Heinestam & Svensson, 1998, s. 173. Se även t.ex. NJA 1970 s. 256 och prop 1975:103, s 515.

¹⁶⁰ SOU 1999:36, s. 105.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Prop. 2000/01:150, s. 64.

¹⁶³ Sandström, 2007, s. 366. Det är oklart huruvida dessa siffror inkluderar tvångslikvidationer på grund av under- eller överskottskonkurser samt tvångslikvidationer beslutade av Bolagsverket som sedan överklagats till allmän domstol.

¹⁶⁴ Sandström, 2007, s. 366.

prövats av HD.¹⁶⁵ Det enda fall jag över huvud taget funnit som rör frågorna är det ovan nämnda Trustor-fallet. Trustor-fallet är dessutom det enda tvångslikvidationsfallet under senare tid som drabbat ett noterat bolag.¹⁶⁶ Tvångslikvidation på grund av under- eller överskottskonkurs har varit föremål för HD:s prövning ett antal gånger, dock inte sedan 2002 års lagändring.¹⁶⁷ De bolag som varit föremål för domstols prövning har regelmässigt varit, om inte små, så i alla fall inte särskilt stora.¹⁶⁸ De verkar dessutom vanligtvis vara onoterade.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Jag bygger detta antagande på sökningar i följande databaser: <http://www.pointlex.se>, <http://www.zeteo.nj.se> och <http://www.westlaw.se>.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Den senaste gången HD prövade frågan var i NJA 2000 s. 488.

¹⁶⁸ Även om detta inte framgår explicit går det att utläsa ut avgörandena. Se till exempel NJA 1992 s. 518 (krogrörelse), RH 1995:66 (Jordbruk), NJA 2005 s. 9 (matbutik), NJA 2002 s. 112 (pälsar).

¹⁶⁹ Det enda noterade bolag som under senare tid försatts i tvångslikvidation är tidigare nämnda Trustor.

5 Analys och slutsatser

5.1 Tvångslikvidationsgrundernas inbördes förhållande

I tidigare kapitel har de olika tvångslikvidationsgrunderna och deras respektive juridiska kontext presenterats. Under ovanstående rubrik tänker jag istället reda ut grundernas förhållande till varandra och vilka olika situationer de egentligen täcker in. Utifrån dessa fakta går det sedan – rimligen – att dra slutsatser om vilka situationer som inte täcks in av reglerna, men kanske borde göra det.

Som framgått i föregående kapitel aktualiseras tvångslikvidationer på grund av bestämmelser i bolagsordningen då bolagsstämman eller bolagsstiftaren fattat beslut om att bolaget i vissa situationer skall tvingas i likvidation. Dessa har helt enkelt varit av åsikten att bolaget bara bör existera under vissa förutsättningar. Regeln har, vilket framgått i föregående kapitel, aktieägarna själva som främsta skyddsobjekt. De skyddar sig från att någon gång i framtiden sitta som ägare till ett bolag med karakteristika de inte finner önskvärda.

Tvångslikvidation på grund av kapitalbrist aktualiseras istället när bolagets kapital understiger en gräns som såväl den svenske lagstiftaren som EU funnit olämplig att passera. I förarbeten och doktrin har reglernas primära skyddsobjekt definierats både som bolagets borgenärer och dess aktieägare. Aktieägarnas intresse är dock i första hand det rådrum som reglerna ger, inte själva tvångslikvidationen som ju istället innebär ett definitivt slut på rådrummet.

Reglerna om tvångslikvidation på grund av majoritetsmissbruk aktualiseras när en aktieägarmajoritet med mindre än 90 procent av rösterna i ett bolag missbrukar sitt inflytande i bolaget på ett för lagstiftaren oacceptabelt sätt. Föremål för lagstiftarens skydd är alltså minoriteter med 10 procent eller mer av aktierna. Sekundärt kan man säga att borgenärer och anställda i bolaget i viss mån skyddas av lagstiftningen, men snarare från den skada lagstiftningen kan göra dem.

Under- respektive överskottskonkurser som tvångslikvidationsgrunder, slutligen, har det gemensamt att de till viss del återupplivar döda företag så att de ges en möjlighet att avsluta rättsförhållanden. Reglerna har tämligen vittgående skyddsobjekt. Tvångslikvidation på grund av underskottskonkursinstitutet har bolagets borgenärer, dess medkontrahenter och andra bolaget utomstående som främsta skyddsobjekt. Det skall helt enkelt vara möjligt att föra talan mot bolaget. Tvångslikvidation på grund av överskottskonkursinstitutet har istället aktieägarna i fokus. Dock torde, vilket framgår när man

läser reglerna, det egentliga syftet vara att få ett rent avslut på bolagets existens.

Utifrån det ovan sagda kan slutsatsen dras, att bolagsordnings- och kapitalbristlikvidationsgrunderna i viss mån korresponderar med varandra, då begreppet kapitalbrist kan definieras i bolagsordningen. Ett bolags aktieägare kan således bestämma att kapitalbristreglerna skall träda i kraft om inte aktiekapitalet är täckt till 100 eller till och med 1000 procent, även om de genom lagstiftningen är hindrade att sänka kapitaltäckningsgraden under 50 procent. Det torde också genom bolagsordningen vara möjligt att förkorta de olika tidsfrister som finns i lagen. Slutligen torde det dessutom stå stiftare eller stämma fritt att helt ta bort de olika stegen med kontrollstämmor och dylikt och istället förordade likvidation så fort en viss kapitaltäckningsprocent underskridits. Tillsammans med den frihet som finns i övrigt vid författande av bolagsordningen i övrigt torde detta skydd kunna göras tämligen gott, i alla fall om aktieägarna har tidigare erfarenheter eller god fantasi.

Med likaledes god fantasi kan även reglerna om tvångslikvidation majoritetsmissbruk fås att korrespondera med bolagsordningslikvidationsgrunden. Det torde nämligen vara möjligt att i bolagsordningen definiera visst beteende av en majoritetsägare som majoritetsmissbruk och samtidigt höja majoritetskravet för att ändra denna bestämmelse till en nivå så att den missbrukande majoriteten inte har möjlighet att ändra den. Det är dessutom möjligt att i bolagsordningen sänka det krav på aktieinnehav som stadgas i 25 kap. 21 §, alltså sätta gränsen lägre än tio procent av aktierna. Dessa möjligheter torde dock vara i högsta teoretiska och dessutom lätta för aktieägarmajoriteten att kringgå. Reglernas reella funktion är snarare att fungera som yttersta gräns för vad som är acceptabelt beteende gentemot minoritetsaktieägare på samma sätt som de lagstiftade kapitalskyddsgränserna utgör gräns för vad som är acceptabelt gentemot borgenärer. Slutligen måste tilläggas att majoritetsmissbrukbestämmelsens generalklausulskaraktär, tillsammans med det faktum att dess egentliga innebörd och räckvidd aldrig prövats av HD, gör att det är såväl svårt som vanskligt att dra några mer långtgående slutsatser.

Reglerna om tvångslikvidation på grund av under- eller överskottskonkurs lever ett liv lite vid sidan av de övriga tvångslikvidationsbestämmelserna. Det kan faktiskt med fog hävdas att syftet med dem är diametralt motsatt övriga grundens. Konkursbestämmelsernas syfte är nämligen att väcka liv i insomnade bolag, medan övriga bestämmelser har som syfte att söva aktiva bolag. Tvångslikvidationer på grund av överskottskonkurser sticker dessutom ut från övriga likvidationsgrunder genom att domstolen skall fatta beslutet ex officio. Situationen saknar alltså övriga likvidationsgrundens tvistiga karaktär. Den främsta gemensamma nämnaren konkurs- och de övriga grunderna är inte att de har liknande grund, utan att de har samma processuella bestämmelser och yttre karakteristika.

5.2 Synpunkter på nuvarande lagstiftning

Av de ca 8 000 likvidationer som genomförs årligen är endast en bråkdel, ca 15 stycken, beslutade av allmän domstol. I och med att den absoluta majoriteten av dessa 15 likvidationer torde grundas på otillräcklig kapitaltäckning väcks rimligtvis frågan om de andra tvångslikvidationsgrunderna är inadekvata i sin utformning.

5.2.1 Bestämmelse i bolagsordningen

Det faktum att bolag sällan tvångslikvideras på grund av bestämmelser i bolagsordningen skall inte med säkerhet tas som intäkt för att reglerna inte är lämpligt utformade. Snarare ter det sig naturligt att få, om ens några, fall når domstol, då det är ett stort antal hinder som skall passeras för att tvångslikvidation på denna grund skall blir aktuellt. Det räcker som huvudregel – undantaget är om det är Bolagsverket som väcker talan – inte med att bolagsordningen innehåller en relevant bestämmelse och att och den situation som bestämmelsen reglerar är för handen. Det krävs dessutom att maktbalansen mellan aktieägarna är organiserad på ett tämligen intrikat sätt. För det första måste det finnas en gruppering aktieägare som vill att bolaget skall gå i likvidation, men denna skall inte vara tillräckligt stor för att driva igenom det på frivillig väg. För det andra skall det finnas en gruppering aktieägare som är tillräckligt stor för att motsätta sig en frivillig likvidation, men inte tillräckligt stor för att ändra bolagsordningen på så sätt att likvidationsgrunden upphör. Det torde inte vara överilrat att påstå att det är ovanligt att alla dessa olika omständigheter inträffar parallellt.

Även i det fall att samtliga ovan påtalade omständigheter de facto inträffar i ett bolag, borde inte det självklara valet för någon av aktieägargrupperna vara att dra saken inför domstol. En likvidation torde för få aktieägare vara ett självändamål, inte minst eftersom det är ett tämligen kostsamt förfarande. Ett bolag med en fungerande verksamhet som helhet torde regelmässigt betinga ett högre värde än delarna det är utgjort av. Skall dessutom en tvist om huruvida bolaget skall sättas i tvångslikvidation eller ej först slitas, riskerar det hela att bli en dyr historia. På dessa grunder har aktieägarna incitament att lösa sin konflikt på annat sätt, exempelvis genom att den aktieägargrupping som vill fortsätta driva verksamheten köper upp resterande ägares aktier.

Anlägger man ovanstående resonemang vid ett studium av den aktuella tvångslikvidationsbestämmelsen är det svårt att förstå det SOU 1999:36 framlagda förslaget om att denna typ av tvångslikvidationer borde flyttas över från allmän domstol till Bolagsverket. Snarare än att vara rutinartade likvidationer, liknande de övriga som finns i Bolagsverkets portfölj, torde de tvångslikvidationer grundade på bestämmelse i bolagsordningen som väl

aktualiseras vara synnerligen tvistiga historier. Inte heller rent ekonomiskt är utredningens förslag hållbart. Med tanke på den minst sagt blygsamma måltillströmningen borde det inte finnas några större ekonomiska vinster att inhösta.

Bolagsverkets inblandning i likvidationsbestämmelsen sträcker sig i dagsläget till att verket har talerätt. Ehuru denna talerätt ter sig logisk då verket har att vaka över bolagsordningar, torde den samtidigt ej fylla någon egentlig funktion då bolagets ägare enligt vad som framgått ovan kan ändra bolagsordningen om de så finner lämpligt. Frågan är då om Bolagsverkets talerätt fyller något annat syfte än det som varningssignal för att en likvidationsbestämmelse finns i bolagsordningen? Följdfrågan blir om inte detta skulle kunna regleras på lämpligare sätt än genom att verket väcker talan i domstol? Svaret är enligt mig att det skulle fungera lika bra med en bestämmelse om att verket skall informera bolagets företrädare om att en bestämmelse finns och att de inom viss tid skall åtgärda detta och att verket i annat fall kommer att väcka likvidationstalan.

5.2.2 Kapitalbrist

Kapitalbrist är, som framgått ovan, den tvångslikvidationsgrund som har störst betydelse i affärlivet. Dels genom att det inte är så ovanligt att frågan prövas i domstol, dels genom att det finns en allmän kännedom om reglerna. Även om reglerna vid en snabb blick ger intrycket av att vara onödigt omfattande och komplicerade torde de genom ett stort antal revideringar, om-disponeringar och prövningar i HD ha slipats till en väl fungerande form. Det faktum att en lag fungerar behöver emellertid inte betyda att den är ändamålsenlig.

Ett inledande problem med bestämmelsens utformning är att den eventuellt kan fungera som incitament för bolag att sätta aktiekapitalet lägre än vad som är optimalt för ett fungerande aktiebolagsväsende. Aktiekapitalets funktion är ju att i någon mån fungera som substitut för att de olika aktieägarna i ett bolag ansvarar för bolagets skulder med sin egen förmögenhetsmassa. Som regel torde gälla att ju större aktiekapital ett bolag har, desto säkrare är bolagets borgenärsfordringar. Genom att den kritiska gränsen satts till hälften av aktiekapitalet träder styrelsens aktivitetsplikt i kraft tidigare i bolag med ett stort aktiekapital än i ett med mindre. Dessa bolag tvingas också i likvidation tidigare än bolag som kanske nöjt sig med lagstiftarens minimum på 100 000 respektive 500 000 kr. Frågan blir då om procentgränsen borde ändras till en fast summa. En dylik bestämmelse skulle, utöver att bryta mot EG-rätten, antagligen föra med sig avsevärt större problem än de den löser. Vad som egentligen är akut kapitalbrist skiljer sig ju mellan olika bolag och branscher. Borgenärerna har ju dessutom möjlighet att ställa krav på aktiekapital eller borgensåtaganden innan de beviljar ett bolag kredit.

Ett andra problem som finns med kapitalbristgrunden är avsaknaden av en prognosmekanism, det vill säga någon form av bestämmelse som desarmerar tvångslikvidationshotet om det klart framgår att bolaget fått sin verksamhet under kontroll finansiellt sett. Ett bolag kan nämligen tvingas i likvidation även i det fall styrelsen genomför genomgripande förändringar och får det på rätt kurs under rådumsfristen. Det räcker ju nämligen inte att den andra kontrollbalansräkningen visar att aktiekapitaltäckningen ökat från till exempel 25 till 95 procent mellan kontrollstämmorna, utan aktiekapitalet måste vara täckt till fullo. Även fast detta problem kan kringgås genom att aktieägarna har möjlighet att tillföra bolaget kapital om de har fortsatt tro på dess affärsidé och utvecklingsmöjligheter, ter sig bestämmelsen en smula trubbig.

En vidare, mer principiell, fråga man kan ställa sig är huruvida företag som fortfarande visar svarta siffror i balansräkningen över huvud taget bör avvecklas mot sina aktieägars vilja.

5.2.3 Majoritetsmissbruk

Liksom bestämmelsen om tvångslikvidationer på grund av bestämmelse i bolagsordningen är majoritetsmissbruksgunden tämligen sparsamt använd. Detta verkar dock vid en läsning av förarbeten och doktrin vara den åsyftade tanken med bestämmelsen. Bestämmelsens viktigaste funktion är helt enkelt att fungera avskräckande för den majoritetsägare som funderar på att missbruka sitt inflytande i bolaget. Att bestämmelsen även skulle användas i praktiken verkar ha kommit som något av en överraskning i Trustor-fallet, då domstolen och efterkommande utredningar genomförda av Stockholms Fondbörs och Aktiebolagskommittén fann den i viss mån undermålig i och med avsaknaden av en sysslomannabestämmelse i likhet med den som senare infördes i 25 kap. 23 §. Till yttermera visso skall sägas att en dylik bestämmelse inte nödvändigtvis hade varit till någon större nytta för minoritetsägarna i Trustor.

En invändning som kan riktas mot bestämmelsen om majoritetsmissbruk är att kretsen av taleberättigade är synnerligen snäv. I och för sig korresponderar tioprocentgränsen väl med övriga minoritetskyddsbestämmelser i ABL, men det kan samtidigt konstateras att de situationer som omfattas av ABL 25 kap. 21-23 §§ är av en så grav karaktär att det inte vore orimligt att även ägare med mindre innehav skulle ha någon form av skydd. Frågan är dessutom om det inte vore ändamålsenligt att även till exempel styrelse, styrelseledamot och VD skulle ha rätt att väcka frågan. Å ena sidan påtalas det i ABL:s förarbeten att majoritetsmissbruket kan ske genom dessa organ, å andra sidan borde de vanligtvis ha god insyn i att missbruk sker. Denna insyn torde inte sällan vara bättre än minoritetens, som vid den tidpunkt då tvångslikvidation kan aktualiseras inte sällan borde ha fräntagits möjlighet till såväl insyn som beslutsfattande. Det faktum att styrelsen och VD emellanåt har ett finger med i spelet vid majoritetsmissbruk är hur som helst inget bra argument mot att de skulle ha rätt att väcka talan. Den

missbrukande styrelsen eller VD:n kommer naturligtvis inte att använda sig av möjligheten, men möjligheten kommer att öppnas för den styrelse eller VD som har rent mjöl i påsen. För att ge ytterligare incitament till dessa bolagsorgan skulle naturligtvis talerätten istället kunna utformas som en skyldighet att väcka talan med därtill kopplat skadeståndsansvar.

Avslutningsvis måste även frågan ställas huruvida de högt ställda kraven för denna typ av tvångslikvidation borde sänkas. Det är tveksamt om en dylik sänkning är ändamålsenlig. I alla fall om ändamålet är ”sundhet inom aktiebolagsväsendet”. Innan tvångslikvidation på denna grund aktualiseras har ju minoritetsägaren andra, mer aptitliga, sätt att söka plåster för sin skada. Det borde vanligtvis vara av större gagn, i alla fall ekonomiskt, för den förtrycka minoriteten att få skadestånd eller att bli utlöst ur aktiegemenskapen än att likvidera bolaget. I och med att dessa möjligheter finns synes regleringens utformning vara rimlig.

5.2.4 Under- och överskottskonkurser

Som framgått ovan har de konkurstvångslikvidationsgrunder andra syften och juridiska kontexter än övriga tvångslikvidationsgrunder. Detta innebär att slutsatser om deras adekvans följaktligen måste dras på andra grunder, vilka snarare berör insolvensrätten. Av intresse för denna uppsats är egentligen endast frågan huruvida sättet talan väcks är lämpligt. Som framgått påminner likvidationsbestämmelserna rörande under- och överskottskonkurs i mångt och mycket. En avgörande skillnad är dock att talan rörande den förstnämnda väcks av den saken berör medan den senare beslutas ex officio av den domstol som handlägger bolagets konkurs. Anledningen härtill torde snarast vara smidighetsskäl – domstolen känner helt enkelt per definition till att en överskottskonkurs föreligger, vilket inte är fallet med underskottskonkursen. Käranden, om en sådan finnes, i den senare sortens konkurs har vidare själv ett intresse av att själv avgöra huruvida han eller hon vill väcka talan eller ej.

Käll- och litteraturförteckning

Lagförarbeten

Propositioner

Prop. 1975:103	<i>Aktiebolagslag m.m.</i>
Prop. 1979/80:143	<i>Förslag till ny om lagstiftning om handelsbolag m.m.</i>
Prop. 1982/83:139	<i>Om likvidation av aktiebolag</i>
Prop. 1986/87:90	<i>Ny konkurslag</i>
Prop. 1993/94:43.	<i>Om överflyttning av vissa likvidationsärenden från tingsrätt till Patent- och registreringsverket</i>
Prop. 1995/96:10 del II	<i>Års- och koncernredovisning.</i>
Prop. 2000/01:150	<i>Likvidation av aktiebolag m.m.</i>
Prop. 2004/05:85	<i>Ny aktiebolagslag</i>
Prop. 2005/06:25	<i>Följändringar med anledning av ny aktiebolagslag, m.m.</i>
Prop. 2005/06:37	<i>EU:s insolvensreglering</i>
Prop. 2006/07:70	<i>Några aktiebolagsrättsliga frågor</i>

Utredningsbetänkanden

SOU 1941:9	<i>Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m.m.</i>
SOU 1971:15	<i>Förslag till aktiebolagslag m.m.</i>
SOU 1999:36	<i>Likvidation av aktiebolag</i>

Litteratur

Andersson, J.: "Kapitalskyddet i aktiebolag – en lärobok – fjärde upplagan." 2002, LitteraturCompagniet, Visby. (Ref: Andersson, 2002.)

Heinestam, B.: "Likvidation – Praktisk handbok för aktiebolag. Fjärde upplagan." 2005, Björn Lundén information AB, Uddevalla. (Ref: Heinestam, 2005.)

Heinestam, B. & Svensson, U.: "Avveckling av aktiebolag – Avregistrering, likvidation, fusion, försäljning. Andra upplagan." 1998, Björn Lundén information AB, Uddevalla. (Ref: Heinestam & Svensson, 1998.)

Kedner, G.; Roos C.M. & Skog, R.: "Aktiebolagslagen. Del II (10-19 kap.) med kommentarer. Femte upplagan." 1996, Norstedts Juridik, Stockholm. (Ref: *Kedner-Roos, 1996.*)

Lehrberg, B.: "I aktiebolagens skymningsland – en studie rörande upplösta aktiebolags rättskapacitet, med beaktande även av rättsläget vid handlande för ett nybildat, ännu ej registrerat aktiebolag." 1990, Iustus förlag, Uppsala. (Ref: *Lehrberg, 1990.*)

Lindskog, S.: "Aktiebolagslagen – 12:e och 13:e kapitlet – Kapitalskydd och likvidation. Andra upplagan." 1995, Juristförlaget, Göteborg. (Ref: *Lindskog, 1995.*)

Löfgren, K. & Kornfeld, M.: "*Personligt ansvar vid likvidationsplikt, olovlig vinstutdelning, företrädaransvar m.m. Andra upplagan.*" 2002, Norstedts Juridik AB, Stockholm. (Ref.: *Löfgren & Kornfeld, 2002.*)

Marklund, K. (red.): "Nationalencyklopedin, första bandet." Belgien, 1990, Bra Böcker AB. (Ref: *Nationalencyklopedin*)

Nerep, E.: "Aktiebolagsrättslig analys. Ett tvärsnitt av nyckelfrågor." Stockholm, 2003, Stiftelsen MercurIUS. (Ref: *Nerep, 2003.*)

Nerep, E. & Samuelsson, P.: Aktiebolagslagen – en lagkommentar del 3 – Kapitel 23-32. 2007, Thomson Fakta AB, Stockholm. (Ref: *Nerep & Samuelsson, 2007.*)

Sandgren, C.: "Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – ämne, material, metod och argumentation." Stockholm, 2006, Norstedts Juridik AB. (Ref: *Sandgren 2006.*)

Sandström, T.: "Svensk aktiebolagsrätt. Andra upplagan." 2007, Norstedts juridik, Stockholm. (Ref: *Sandström, 2007.*)

Skog, R. & Fäger, C.: Aktiebolagslagen – En introduktion för aktieägare, bolagsledning och deras rådgivare. 2007, Norstedts Juridik, Vällingby. (Ref: *Skog & Fäger, 2007.*)

Övrigt

Stockholms Fondbörs: "Trustor - händelser och slutsatser." Stockholms Fondbörs skriftserie nr. 22. 1996, Stockholms Fondbörs AB. (Ref: *Stockholms Fondbörs, 1996.*)

Internet

Bolagsverkets webbplats: "<http://www.bolagsverket.se>"

Norstedt Juridiks webbplats: "<http://www.zeteo.nj.se>" (*Adresserna på Norstedt Juridiks webbplats på denna webbplats blir olika beroende på hur man loggar in på sidan. Jag har därför angivit sökväg i stället för adress i de olika hänvisningarna.*)

Pointlex webbplats: "<http://www.pointlex.se>"

Svenska Akademiens ordboks webbplats: "<http://www.saob.se>"

Westlaws webbplats: "<http://www.westlaw.se>"

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1942 s. 696
NJÄ 1957 s. 1
NJÄ 1970 s. 256
NJÄ 1975 s. 69 (I)
NJÄ 1979 s. 700
NJÄ 1988 s. 620
NJÄ 1992 s. 518
NJÄ 1992 s. 872
NJÄ 1993 s. 484
NJÄ 1996 s. 293
NJÄ 2000 s. 488
NJÄ 2002 s. 112
NJÄ 2005 s. 9
NJÄ 2005 s. 167
NJÄ 2005 s. 792

Hovrätterna

RH 1994:17
RH 1995:66
RH 1996:114
RH 2004:33

Tingsrätterna

Stockholms tingsrätt, avd. 6, dom 1997-12-23, mål nr. T 6-655-97 (*Ref: Stockholm tingsrätts dom T 6-655-97*)